

Vana-Kreeka kunst

Vana-Kreeka kaart. 8-5. saj. eKr. kujunes välja Vana-Kreekale tüüpiline ühiskonnakord – orjanduslik demokraatia. Ühiskondliku turvalisuse tagasid kreeka linnriigid ehk polised.

Vana-Kreeka tähtsus.

Kreeka teadus ja kultuur tõusid mõneks ajaks erakordselt kõrgele tasemele.

Kreekas sündisid filosoofia ja paljud teadused tänapäeva mõttes (Demokritos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Pythagoras, Hippokrates, Herodotos).

Kreeka kirjanduse (Homerose eeposed “Ilias” ja “Odüsseia”) ja teatrikunsti pärand on saanud aluseks Euroopa kultuurile.

Kreekas saavad alguse olümpiamängud 776 eKr.

Erakordsed on saavutused arhitektuuri ja kujutava kunsti osas.

Kunst oli Kreekas tihedalt seotud religiooni ja müütidega.

Vana-Kreeka kunst jagatakse järgmisteks
perioodideks:

- 1) Arhailine periood ehk vanaaeg 7-6. saj. eKr.
(ca 600-480 eKr.);
- 2) Klassikaline ehk õitseae 5-4. saj. eKr. (ca
480-323 eKr.);
- 3) Hellenistlik ehk hiline periood 3-1. saj. eKr.
(ca 323 eKr.- 30 pKr.).

Kunstiliikidest on olulisimal kohal arhitektuur,
märkimisväärsed on veel skulptuur ja
vaasimaal.

Vana-Kreeka arhitektuur.

Kreeka kunsti tähtsaim ala on

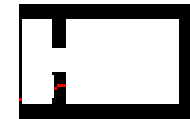
templiehitus. Paremal eri tüüpi

templite põhiplaanid, all

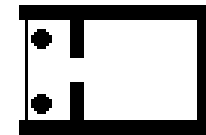
rekonstruktsioon Zeusi templist Olümpias.

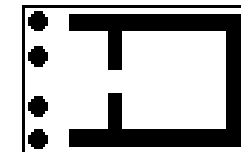
1. Megaron - naos
(antiiktempli akendeta
pearuum, kus asetses
jumalakuju), mille ees
asub eeskoda

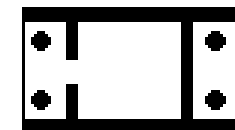
2. Antidega tempel

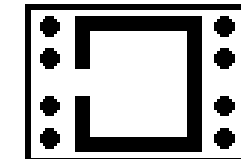
3. Prostüül

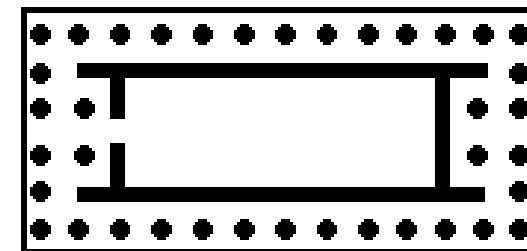
4. Topeltantidega
tempel

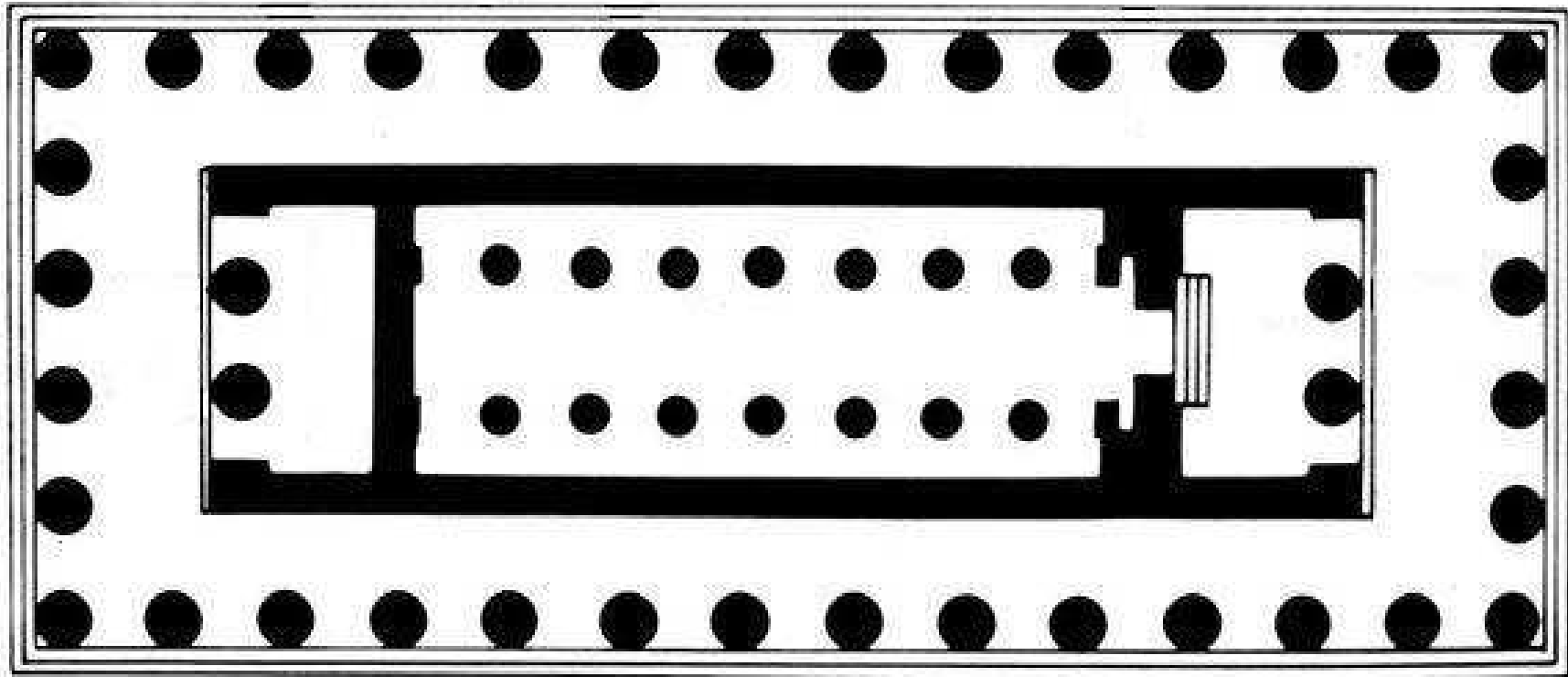
5. Amfiprostüül

6. Peripteer

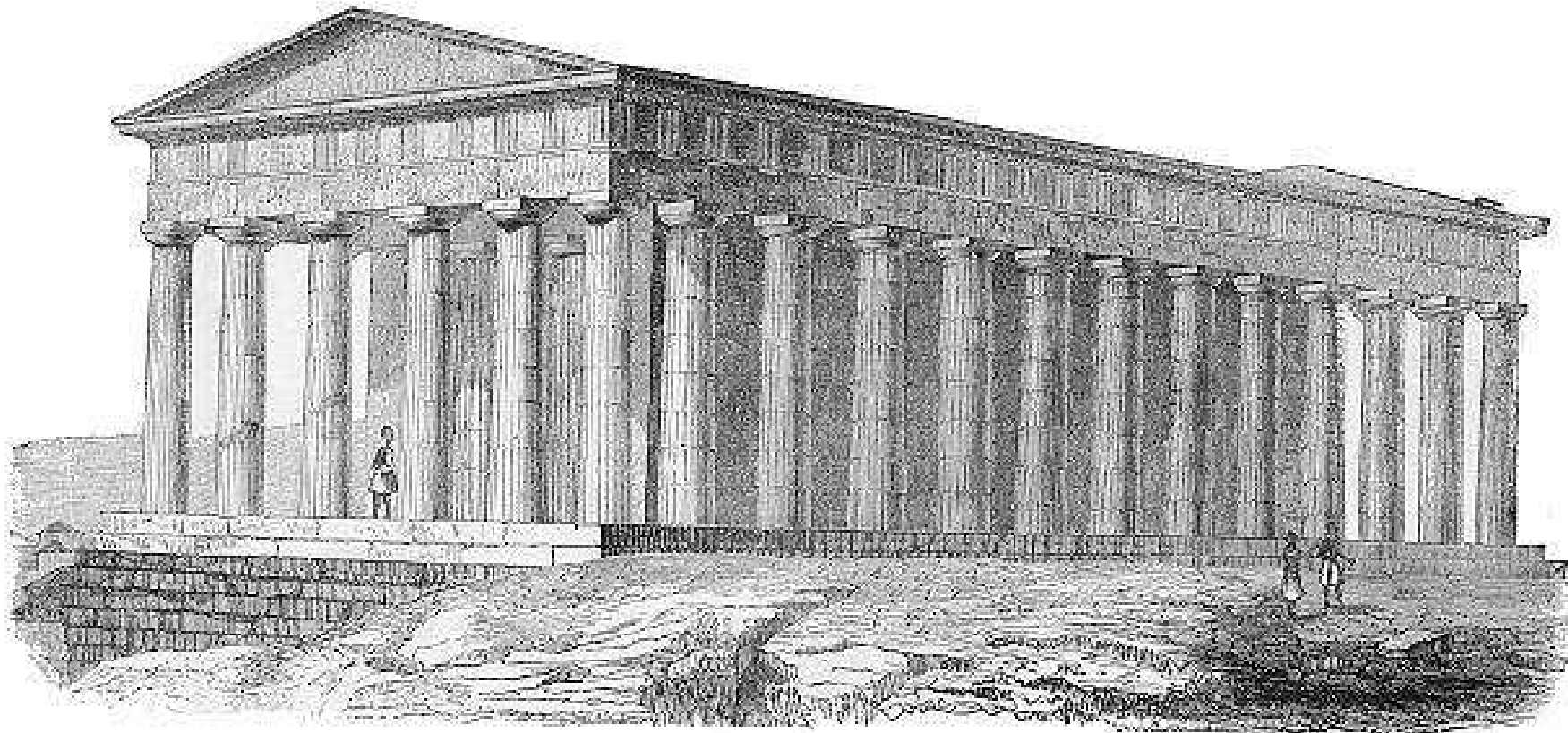
Kreeka templi – peripteeri (rida sambaid ümber templi)
põhiplaan (Pildil Hera templi põhiplaan Paestumis).

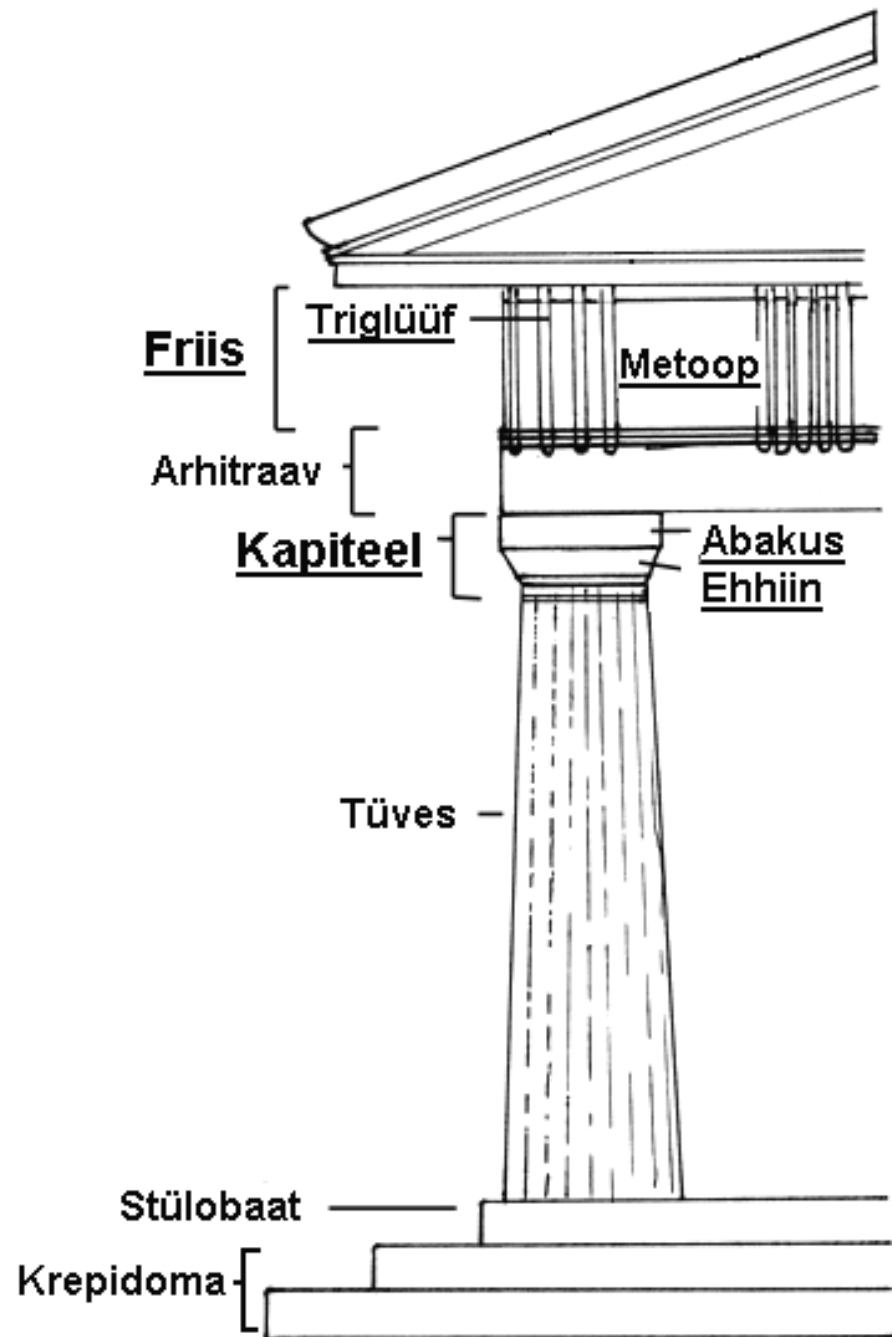

Kreeka templiarhitektuuris esineb 3 stiili:
dooria, joonia ja korintose.

Dooria stiil on vanim.

(pildil rekonstruktsioon Theseuse templist Ateenas)

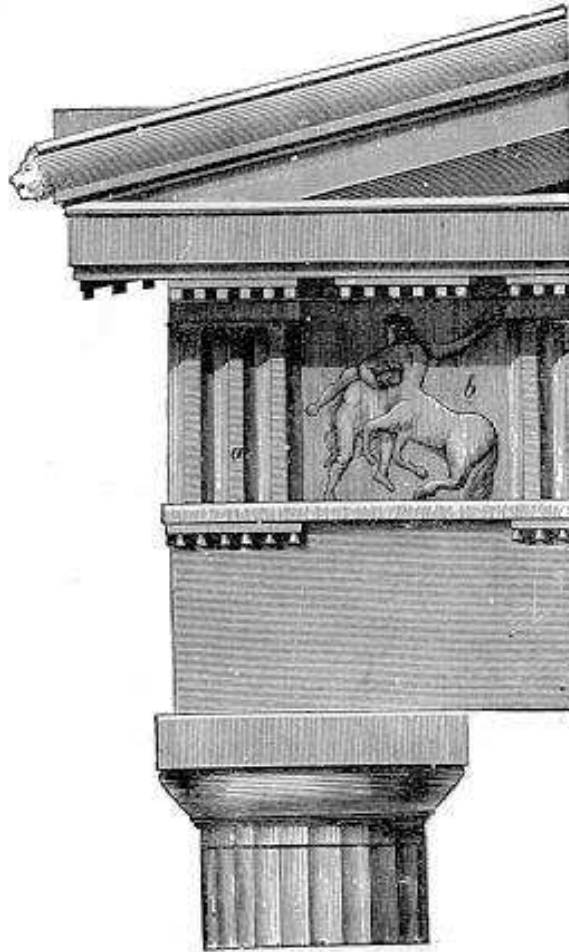

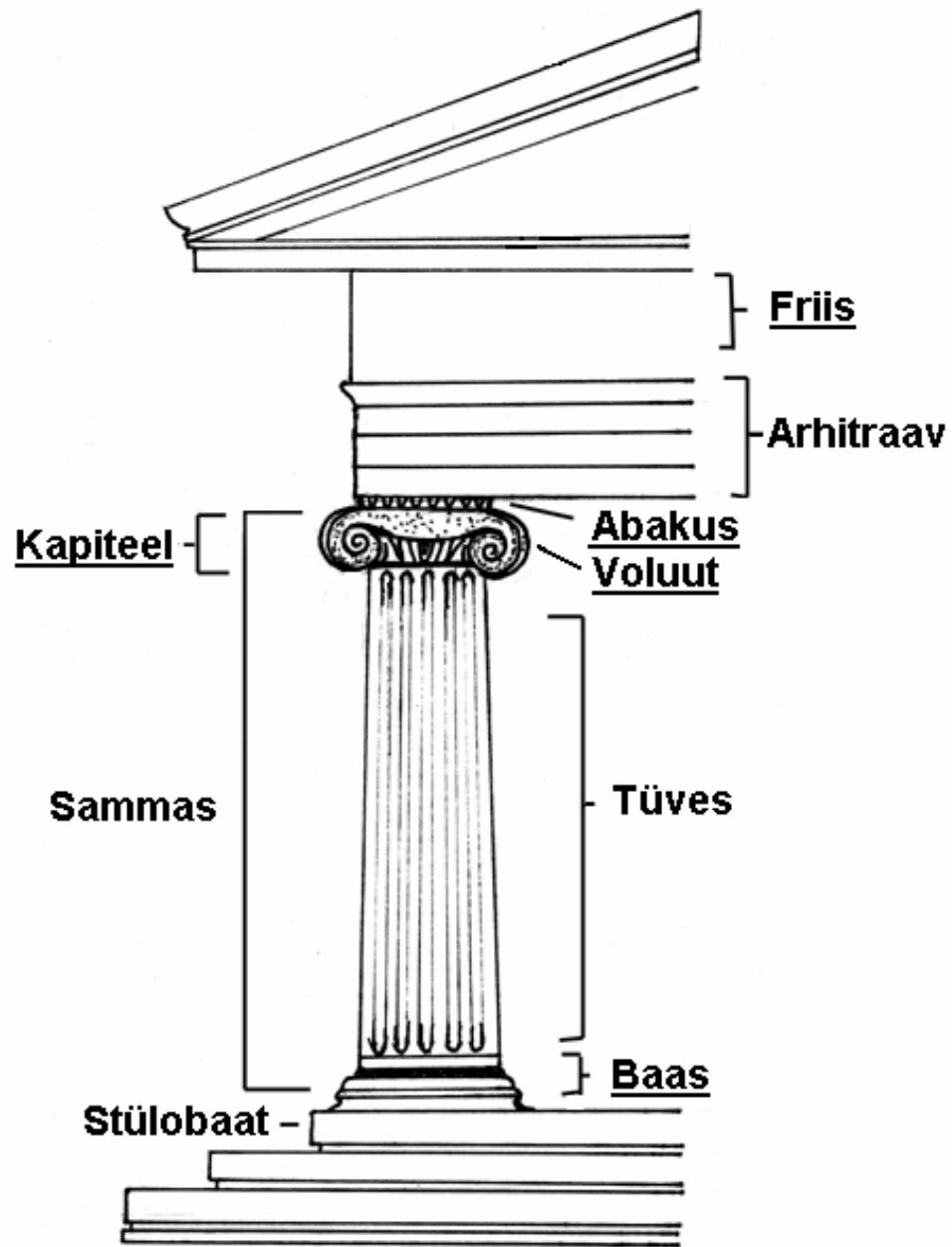
Dooria stiili
iseloomulikud
tunnused.

Dooria stiili sammast (kannelüürid),
kapiteel ja friis .

Entaas

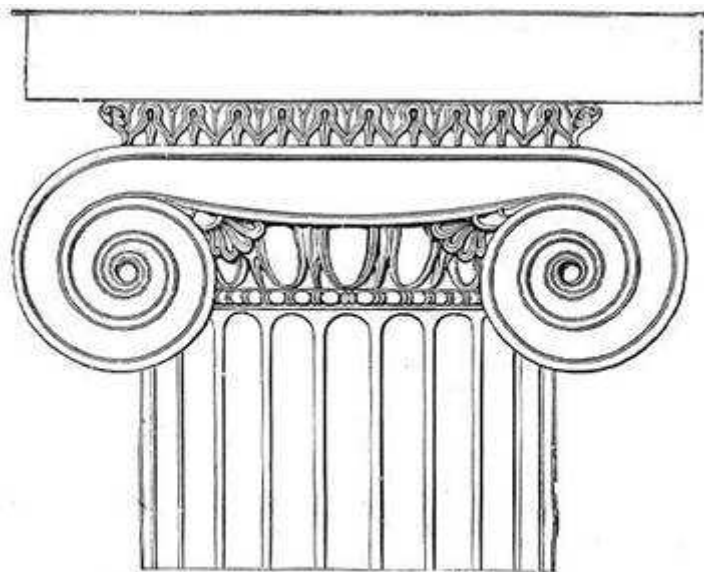
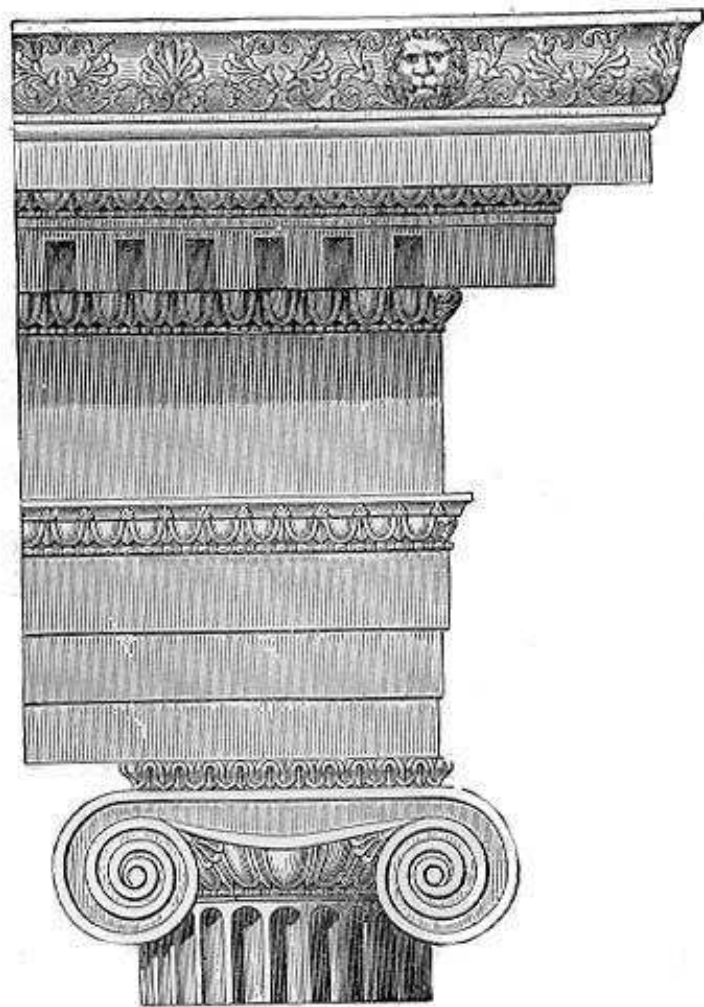

Joonia stiili
iseloomulikud
tunnused.

Joonia templi friis (dekoreeritud hammaslõikega) ja kapiteel.

Ehiin on kõige sagedamini kaunistatud nn. munavöödiga (all).

Vana-Kreeka enamlevinud ornamendid:

1-2. meander

3. Munavööt

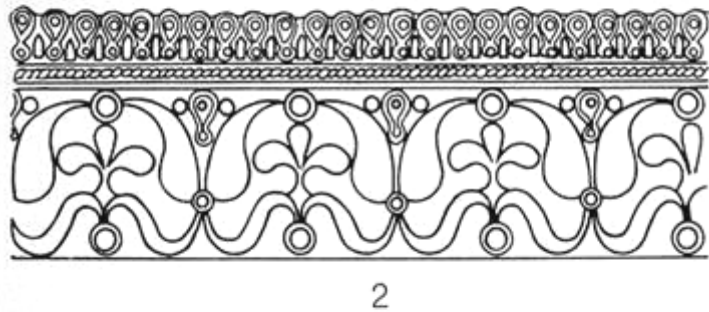
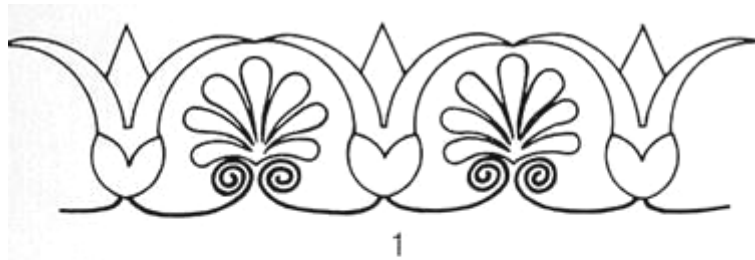
4. Hammaslõige

5. Lainevööt

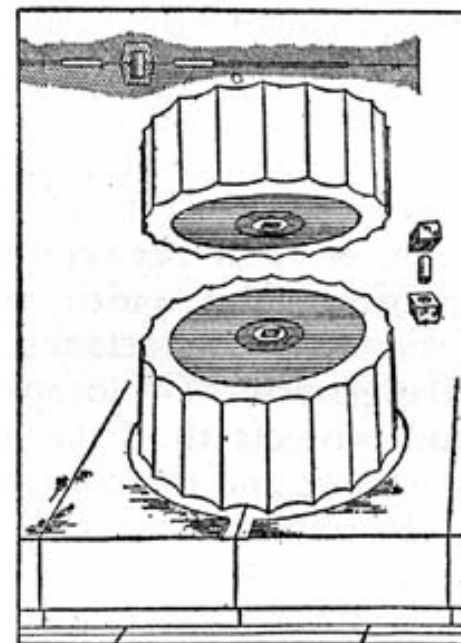

Ornamendid, vasakul palmett.

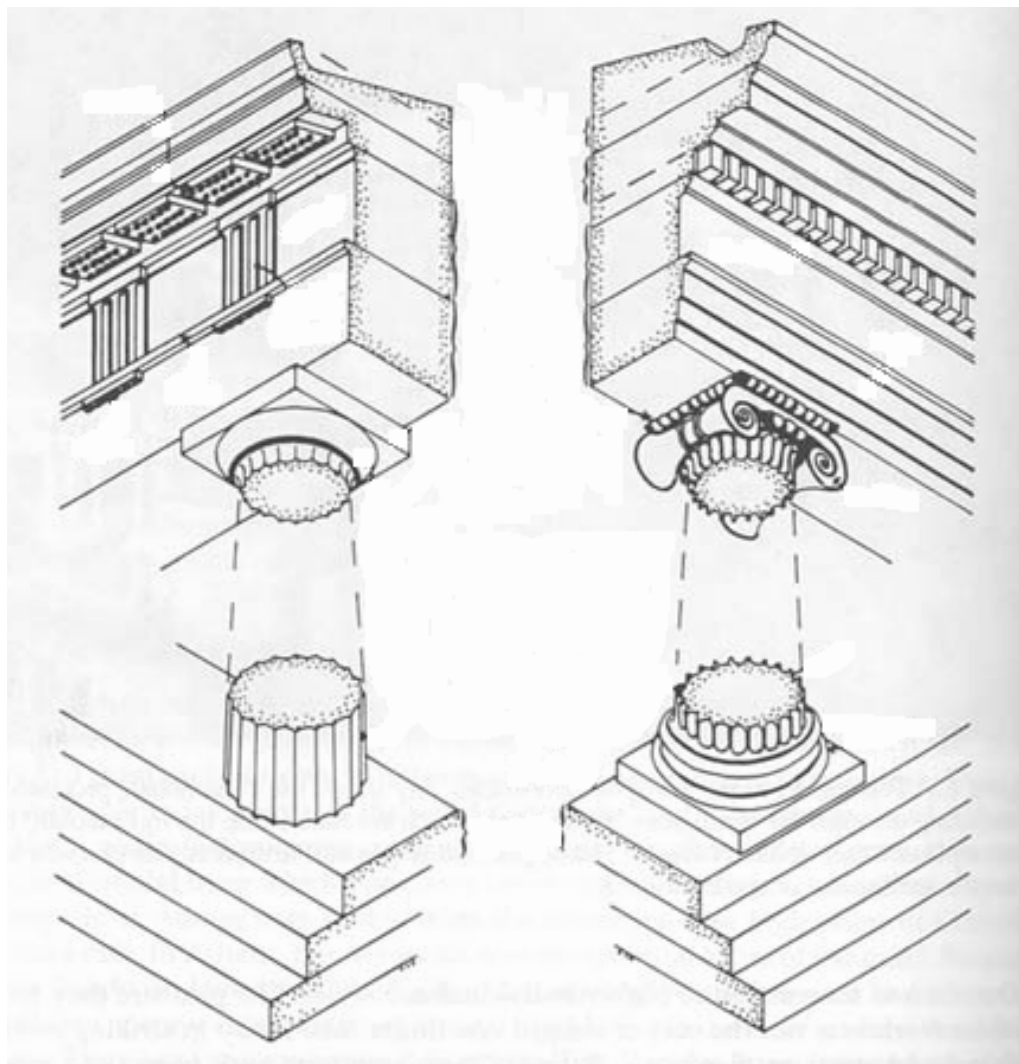
Joonia samba kapiteel ja baas
(samba alus). Sambakivid seoti
metallist klambritega (paremal).

Erechtheioni templi joonia stiilis sambad.

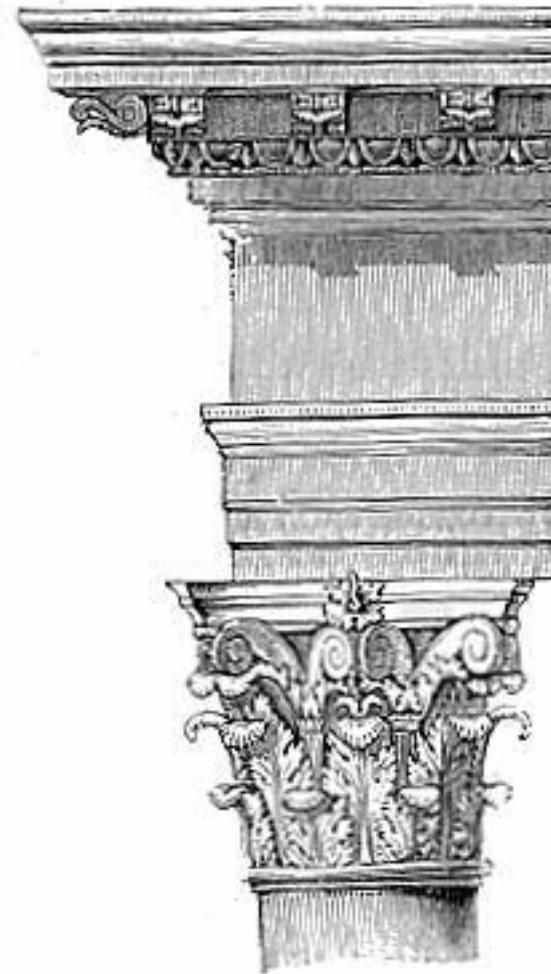
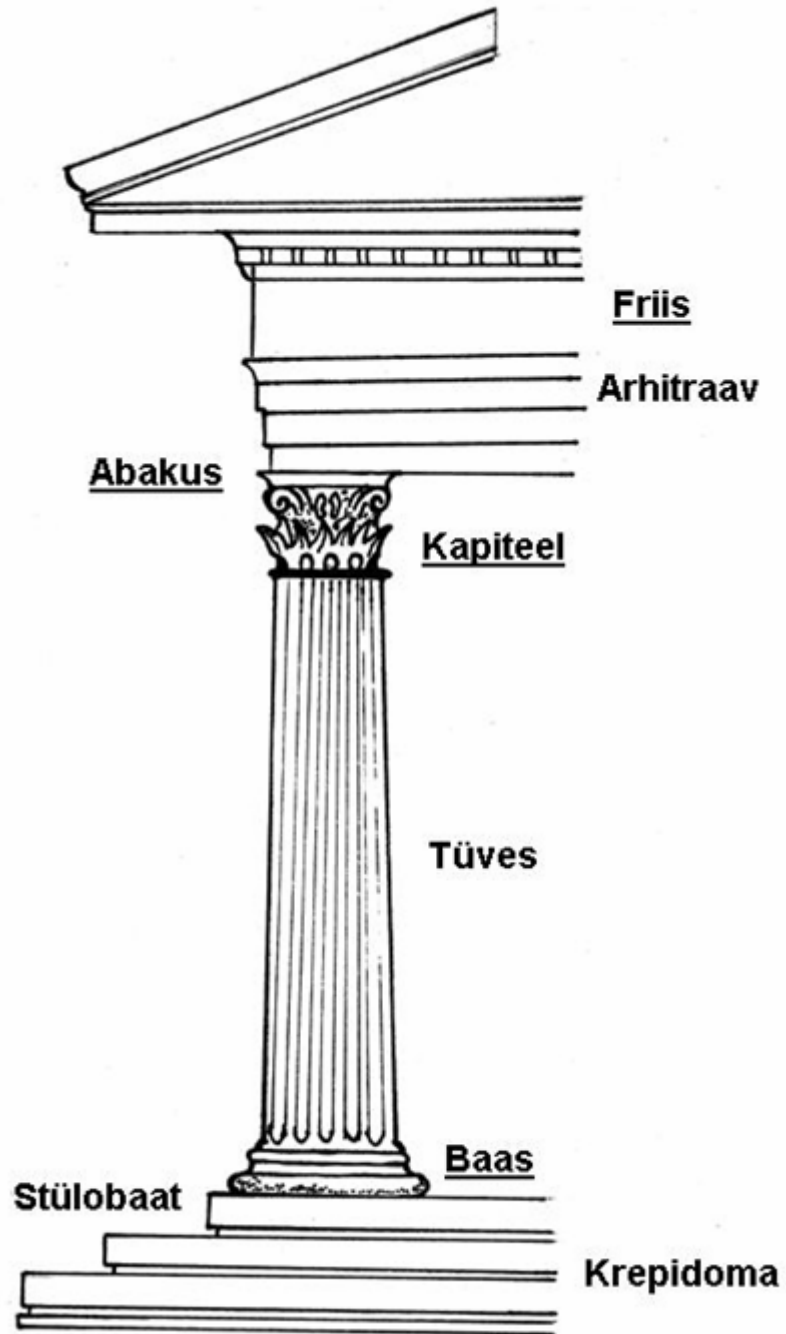

Dooria ja joonia stiilide võrdlus.

Korintose stiili
iseloomulikud tunnused.

Korintose samba
kapiteeli ehhiin on
kaetud
akantuselehtede ja
lilleõitega, abakus on
neljakandiline.

Zeusi tempel Ateenas.

Leia, milliseid kreeka kunstistiile on kasutatud Sulle tuttavatel ehitistel?

Üks paremini säilinud arhailise p. templitest on Hera tempel Paestumis (kreeklaste koloonia Lõuna-Itaalias) 550 eKr.

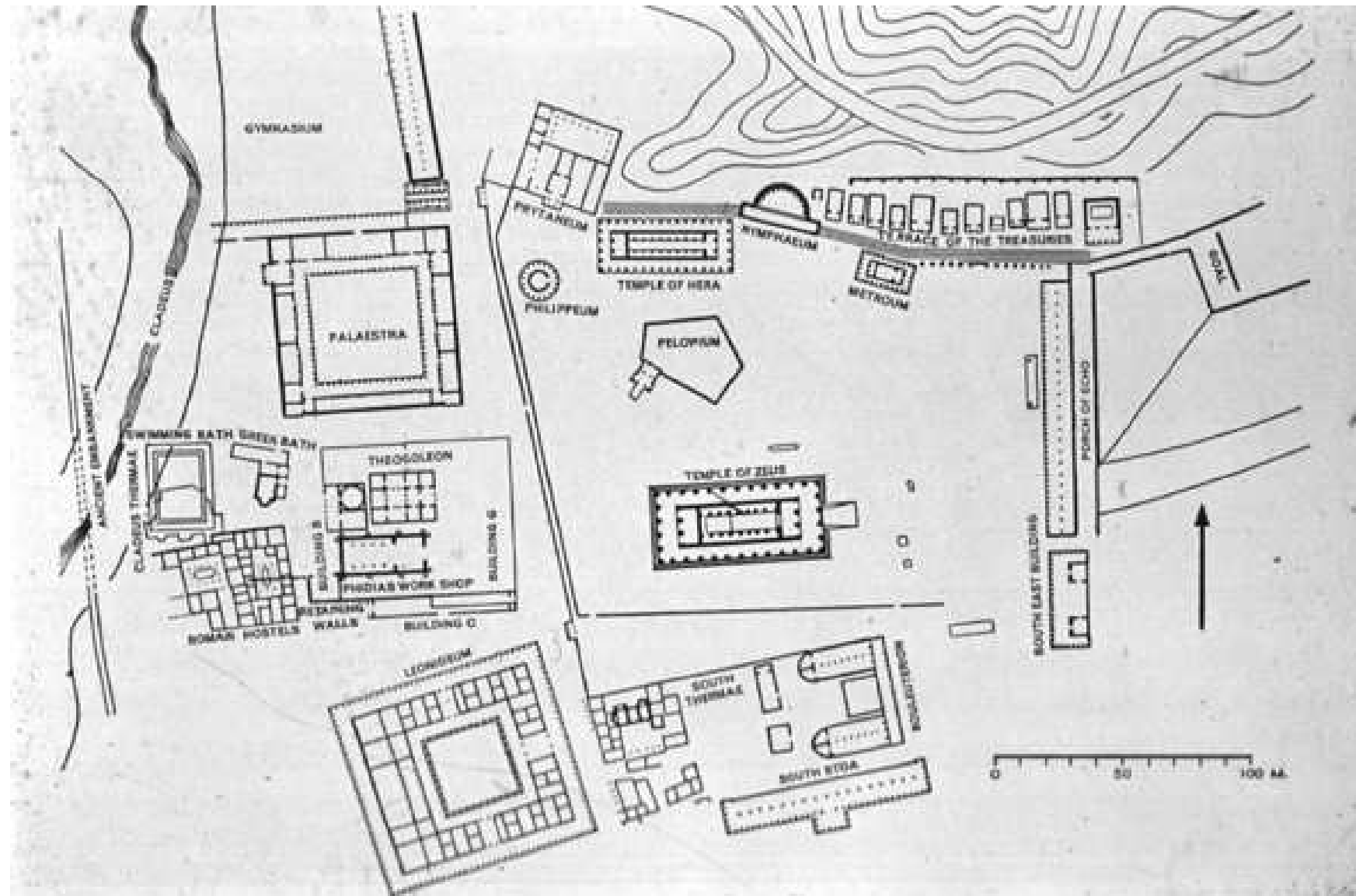

Peajumal Zeusile rajatud Olümpia pühamu
rekonstruktsioon.

Olümpia pühamu plaan.

Hera tempel Olümpias 7.
saj. eKr.,
olümpiatule süütamine kaasajal.

Olümpia
pühamu:
palestra
(atleetide maadluse
poksi ja hüpete
harjutusväljak) .

gymnasium
(odaviske ja
kettaheite
harjutusruum
koos aiaga).

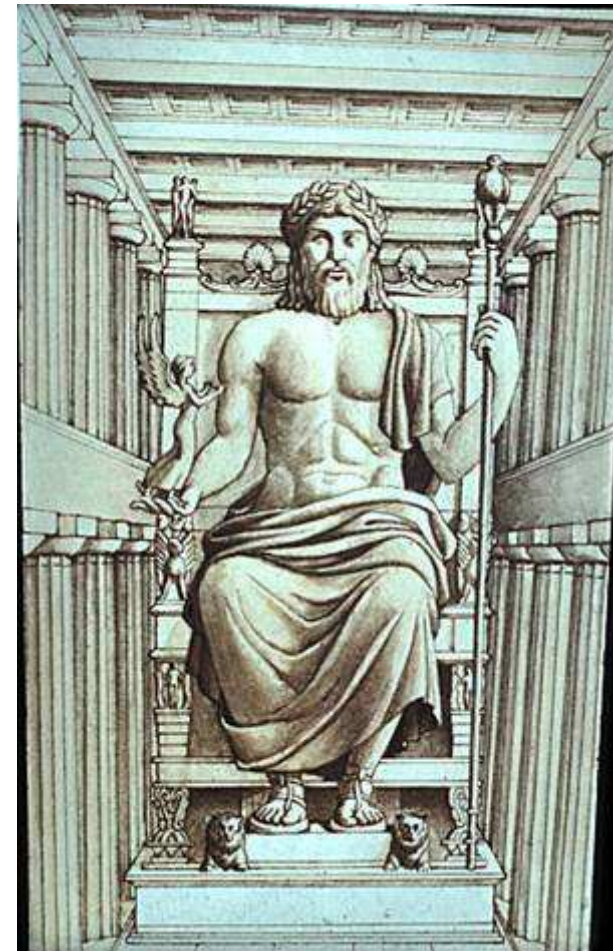
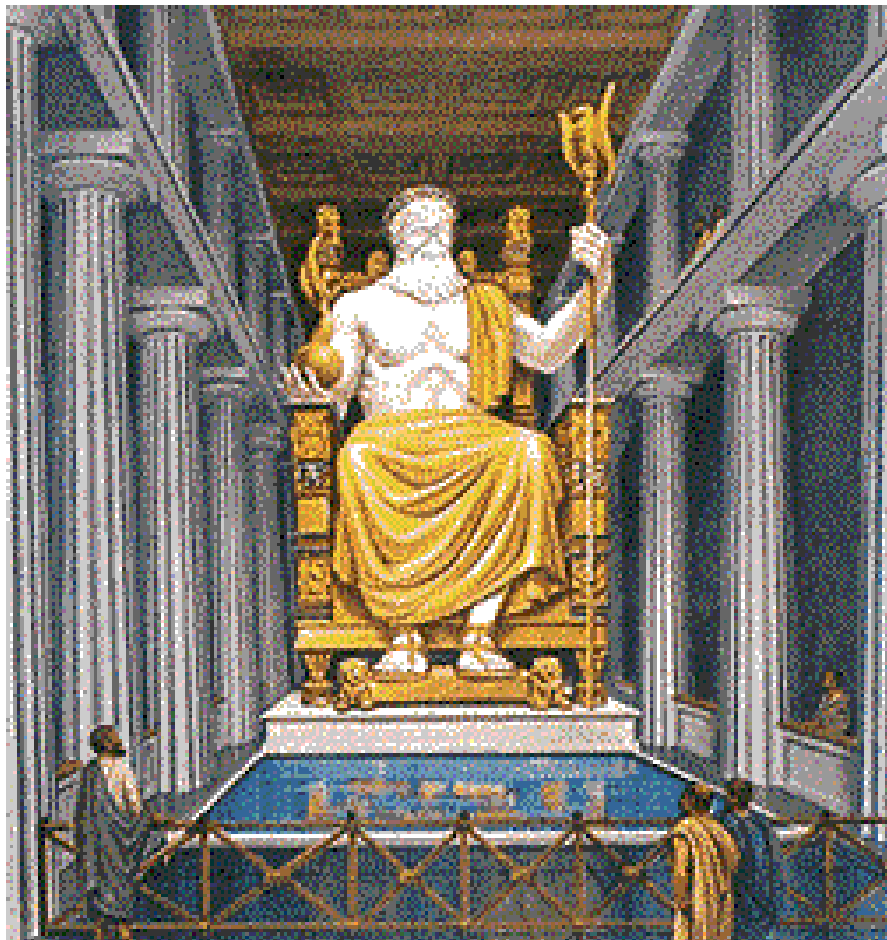

Olümpia pühamu. Zeusi templi varemed 5. saj. eKr.

Olümpia Zeusi templis asus Pheidias krüselefantiin-tehnikas loodud 12 m kõrgune istuva Zeusi kuju (kuulus vana-aja 7 maailmaime hulka, Zeusi kujutati tavaliselt kotka, valitsuskepi ja välgukimbuga).

Klassikalise perioodi (5.saj. eKr.) kõige olulisemaks ehituskompleksiks oli Ateenas kõrgel kaljul asuv akropolis.

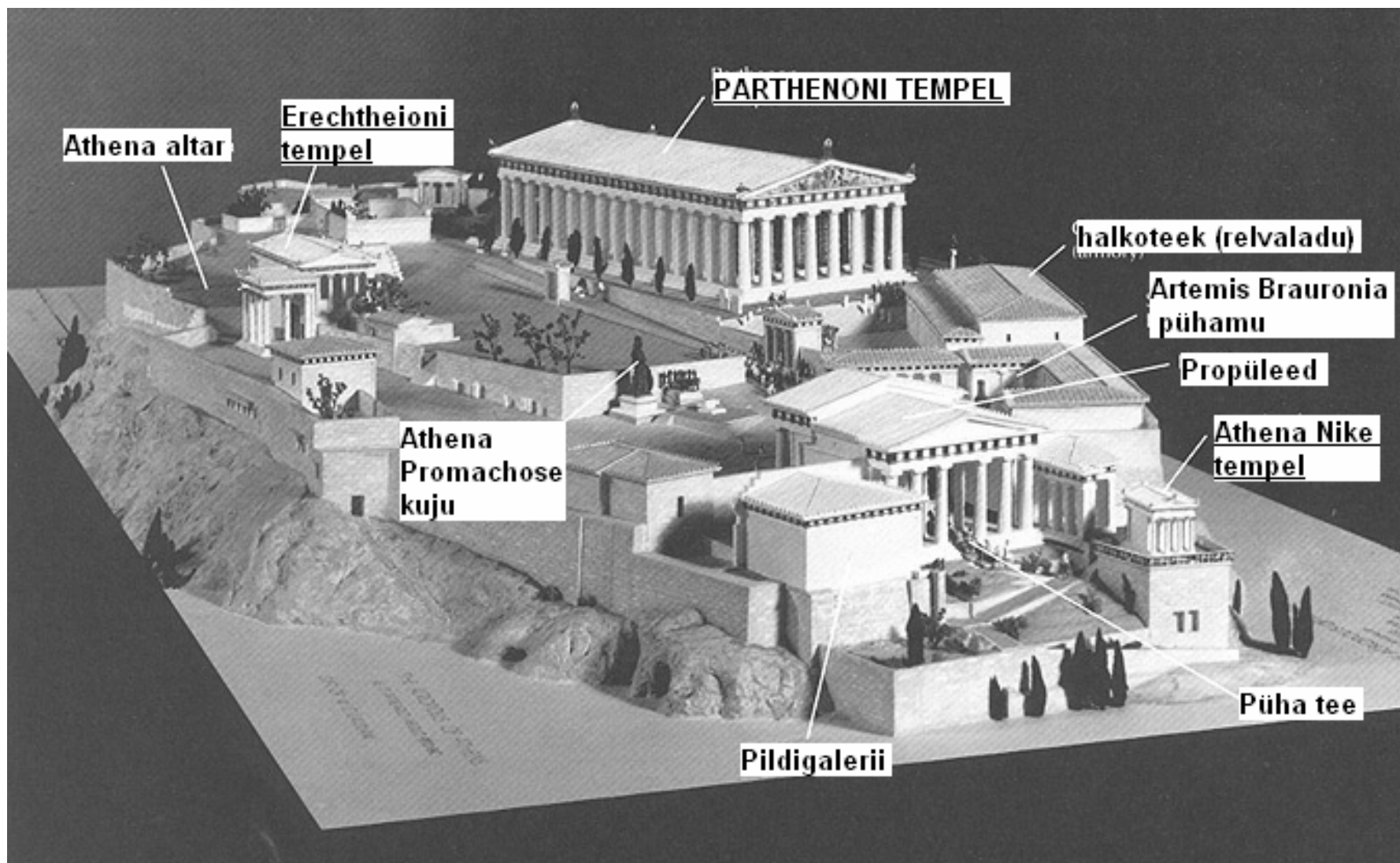

Ateena vaade koos linna keskel asuva
kaljukindluse ehk akropoliga.

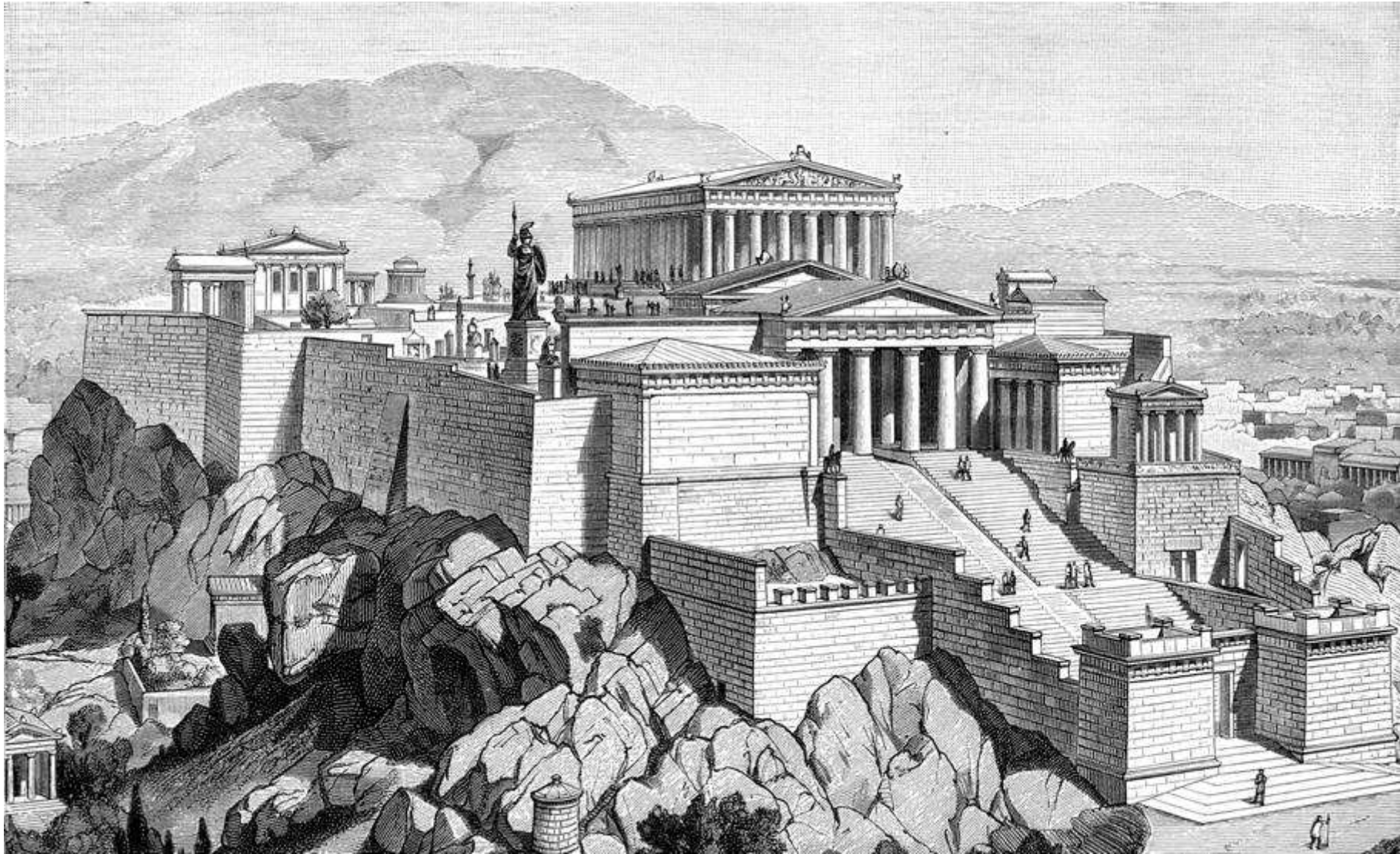

Akropol koosnes: tiibadega väravaehitisest – propüleest, väikesest Nike templist, peajumal Athenale pühendatud Parthenoni templist ja heeros Erechtheioni templist.

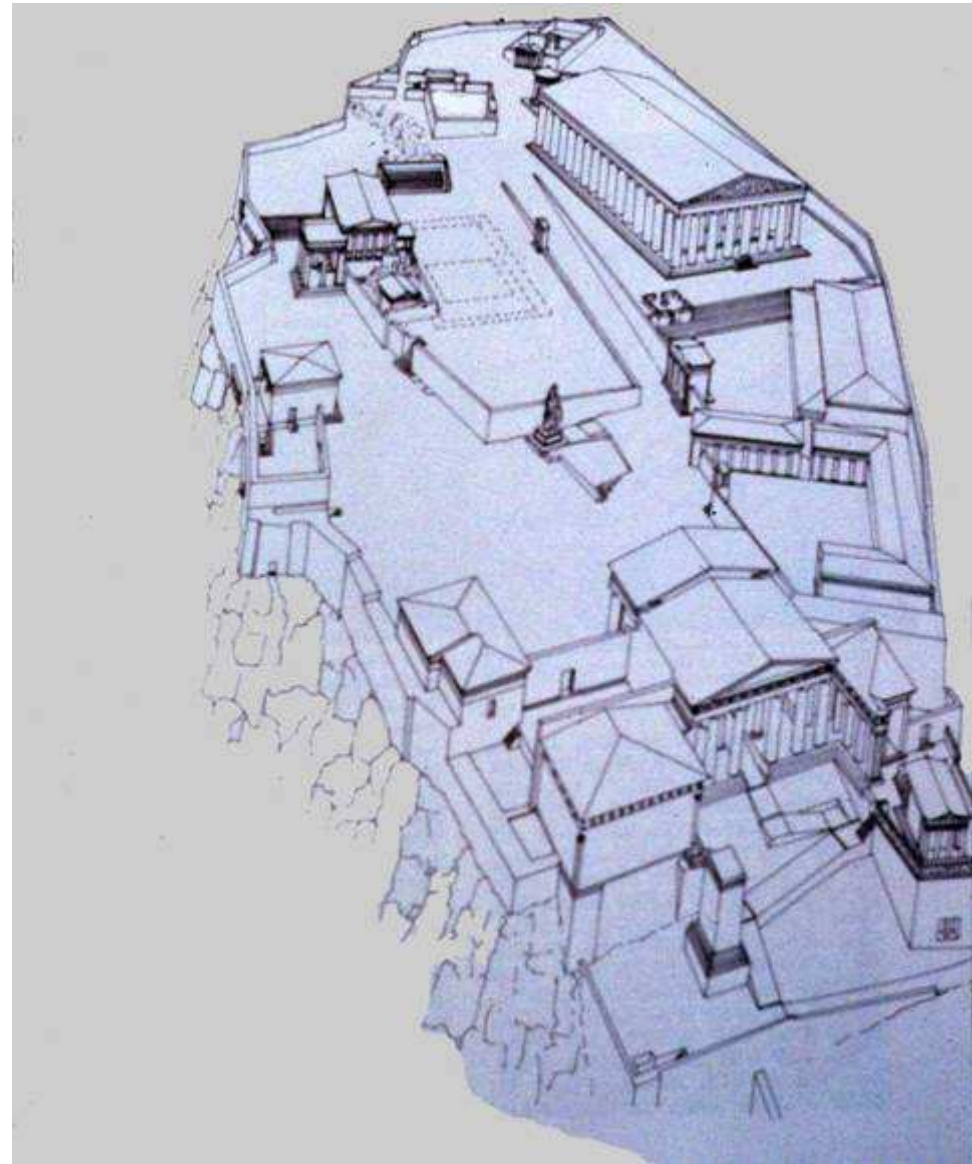
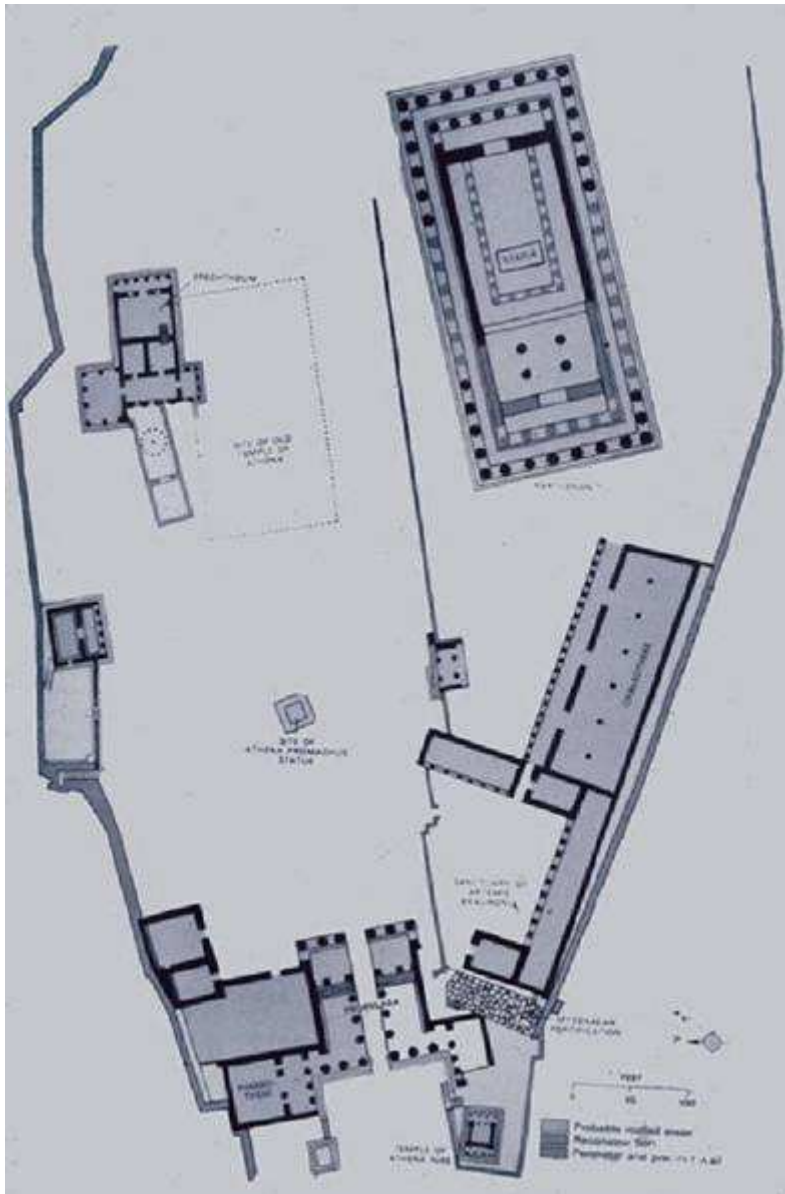

Müüriga ümbritsetud Ateena akropoli rekonstruktsioon.

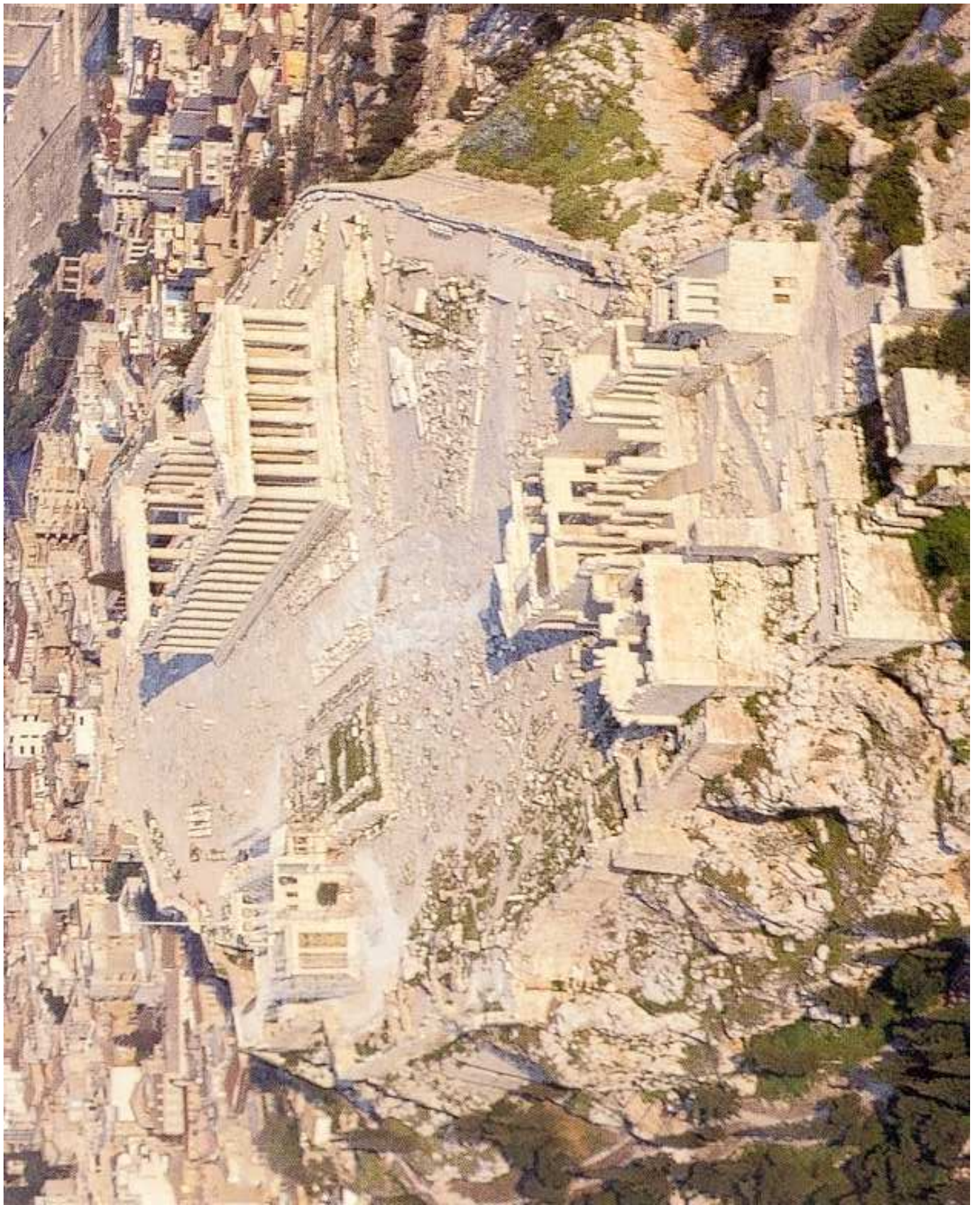

Ateena akropoli plaan ja rekonstruktsioon, 5. saj. eKr.

Vaated Ateena akropolist.

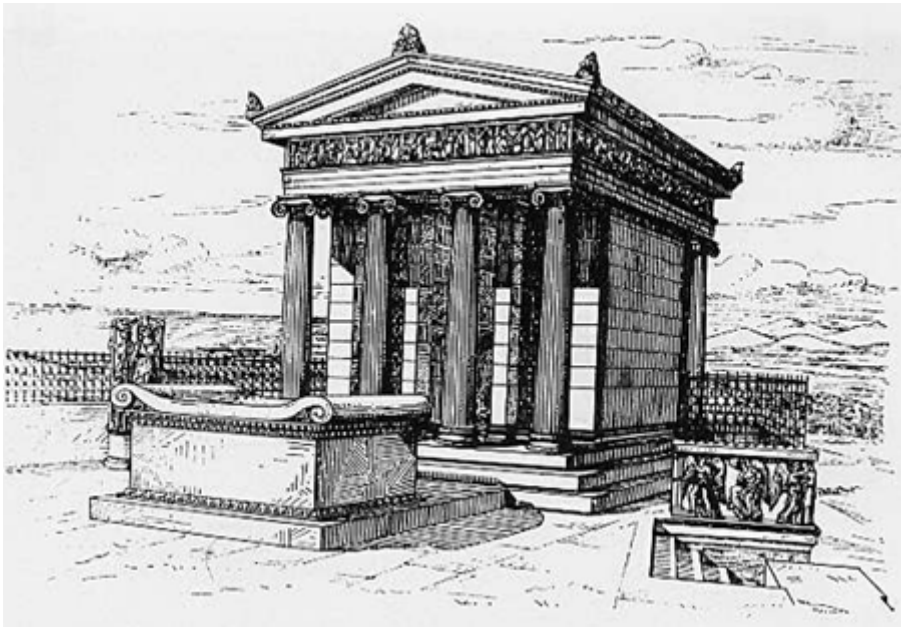

Tee akropolile läks künka
lääneküljelt marmorist
paraadvärvate – Propüleede
kaudu. Sisenedes tuli läbida
mitmerealised marmorsammastest
portikused, mille väljaspoolsed
sambad olid dooria, seespoolsed
joonia stiilis.

Sissekäigust paremal, akropoli müüridest veidi väljaulatuval tornil, seisis väike joonia stiilis võidujumalanna Nike tempel.
(Tavaliselt kujutati Niket tiibadega, kuid sealne Nike kuju oli tiibadeta, et ta ei saaks ära lennata).

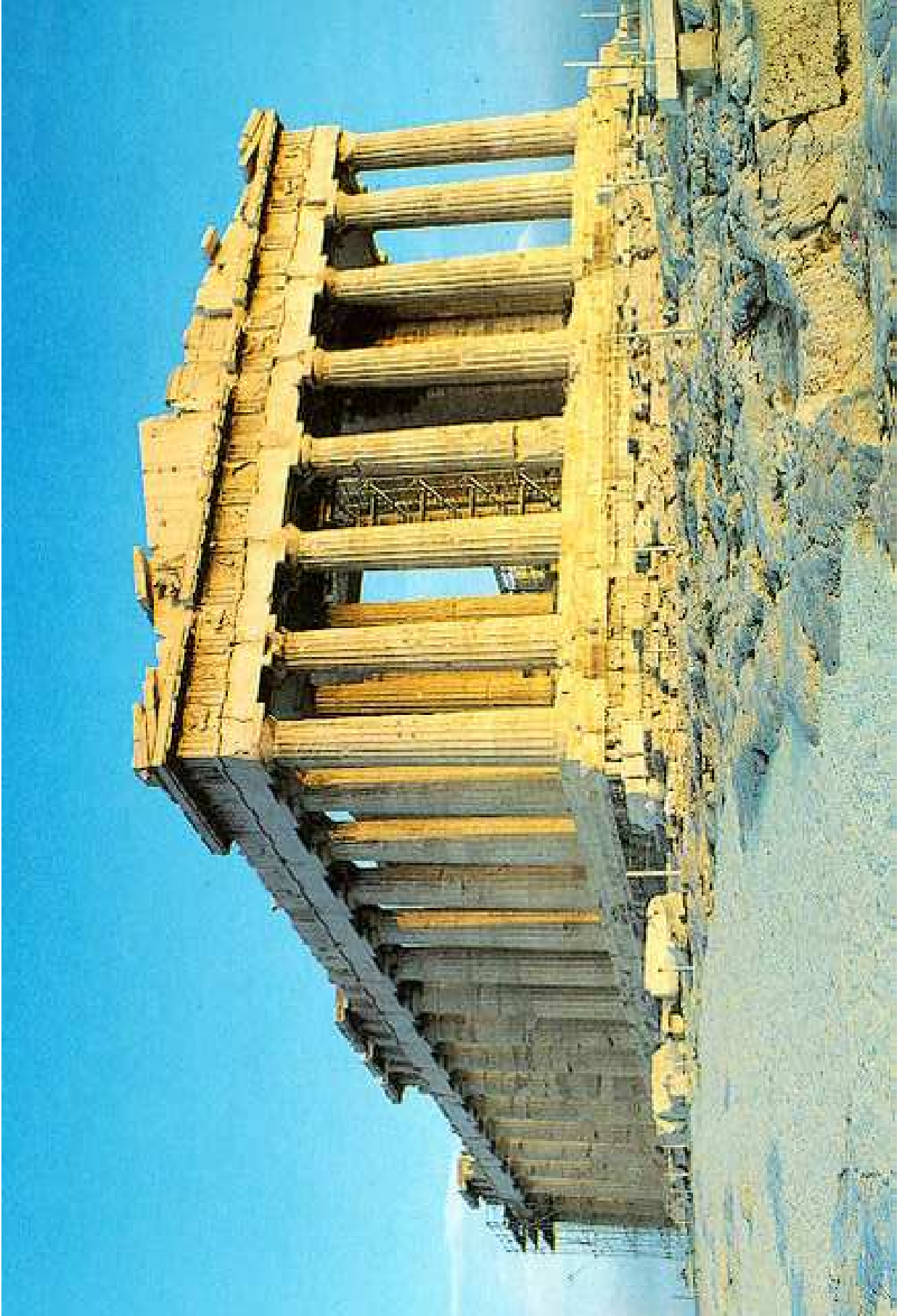
Sandaali siduv
Nike.
Marmorreljeef
Athena Nike
templilt Ateena
akropolil.
5. saj. eKr.

Akropoli peatempel –
valgest marmorist
PARTHENON, 5.saj.
eKr..

(Hoone ehtasid arhitektid Iktinos ja Kallikrates Pheidiasse juhatusel. Tempel oli 70 m pikkune ja 31 m laiune dooria peripteer, mida ümbritses 8x17 peaaegu 10 m kõrgust sammast. 1803-12 laskis lord Elgin enamuse kujusid Inglismaale viia ja müüs need Briti Muuseumile. Parthenoni on kasutatud kirikuna, türgi mošeenana, 17. saj. sai hoone tugevasti kannatada, sest seal asus püssirohuladu).

WEST

A – hero 'Ilissos'. B–F – Kekrops, his daughters and son (?). G – Nike. H – Hermes. I, K – Triton (?) supporting horses. L – Athena. M – Poseidon. N – Iris. O – Amphitrite. P, Q, R – woman with two children, Oreithyia (?). S–W – other Attic royalty or heroes.

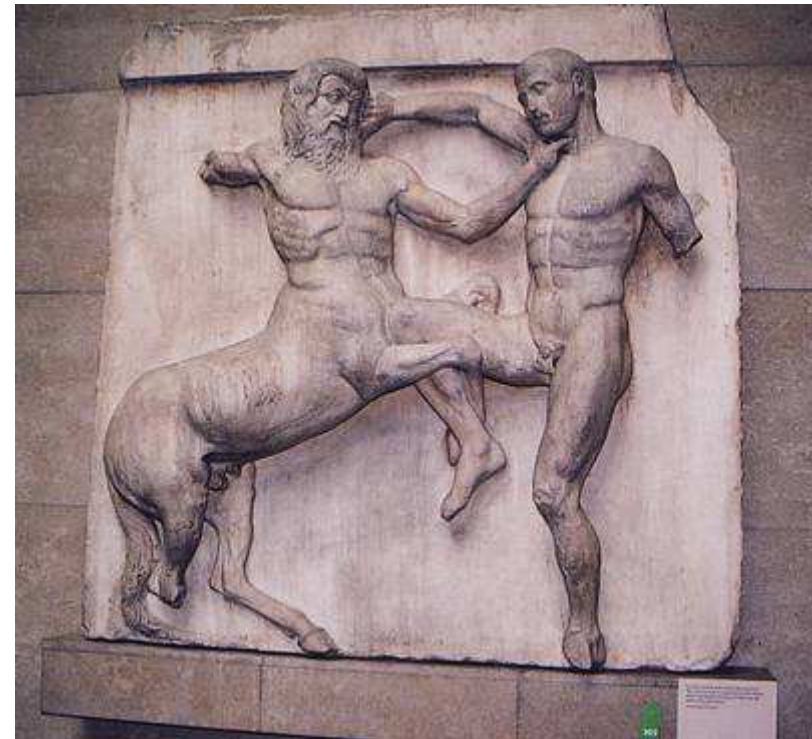
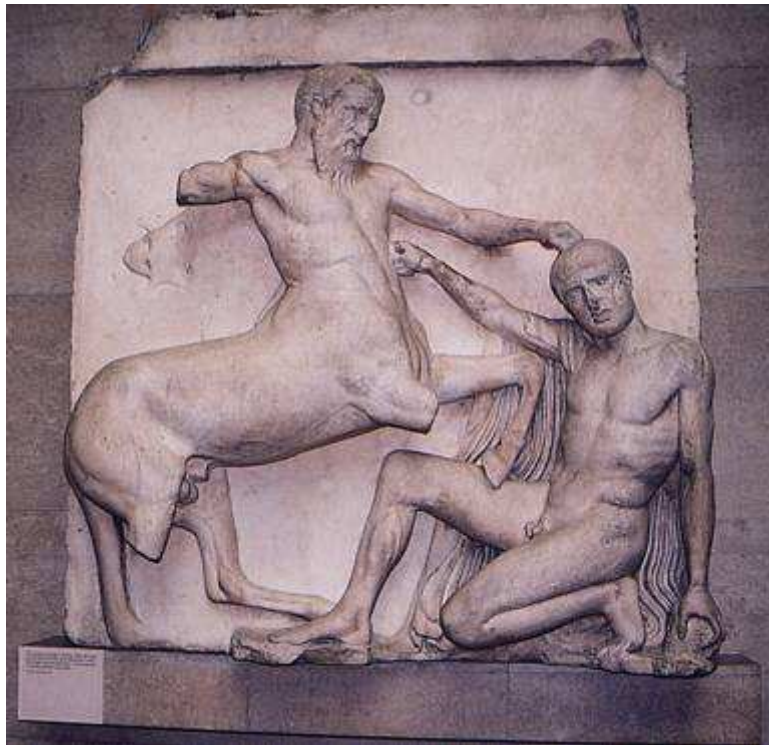
Parthenoni läänepoolse
tümpanoni
reljeefkaunistuste
rekonstruktsioon (Võitlus
Athena ja Poseidoni vahel Atika
pärast).

Rekonstruktsioon idapoolsest tšimpanonist, millel kujutatakse Athena sünni Zeusi peast (all vasakul Dionysos?, Demeter ja Kore, paremal kolm saatusejumalannat).

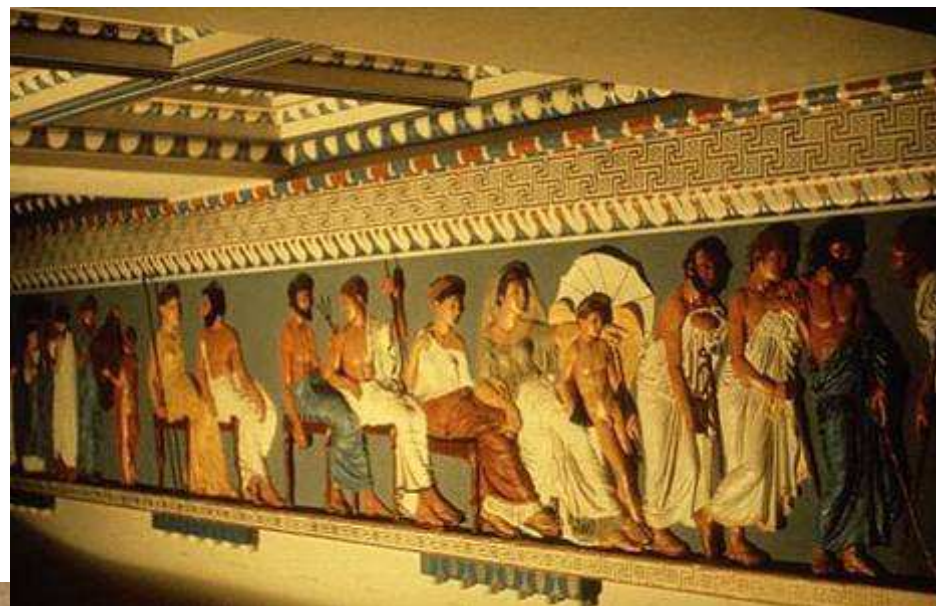

Parthenoni lõunap. friisi
metoopide reljeefid:
kentauride ja lapiidide
võitlus (lapiidid on kr. müt-s hiiglaste
hõim, kes võitsid oma kuninga pulmas
kentaure; all olevad reljeefid asuvad
Briti Muuseumis).

Parthenoni idafriis:
istuvad jumalad
Poseidon, Apollo ja
Artemis (ülal moodne
rekonstrutsioon).

Parthenoni friis Briti Muuseumist. Ratsanikud panatenaiade (Ateena tähtsaimad pidustused) rongkäigult.

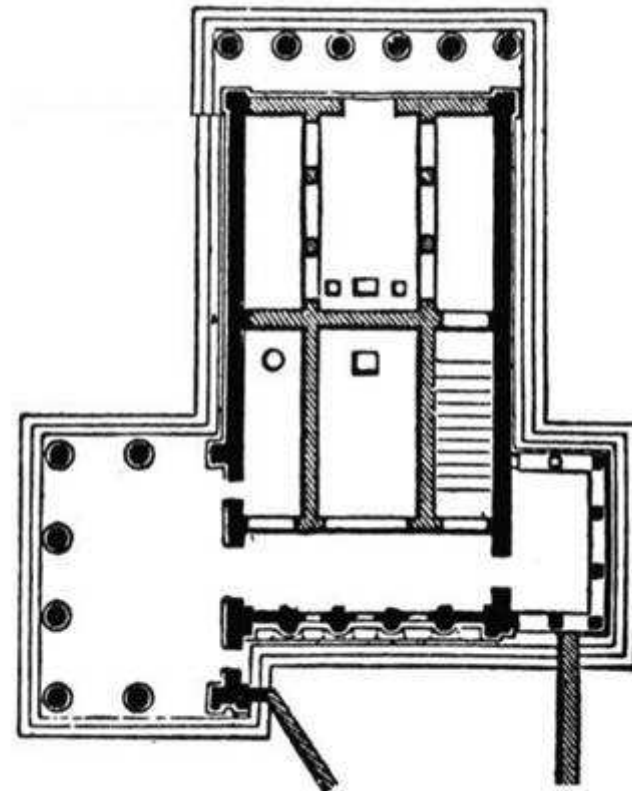

Pheidias loodud Athena kuju rekonstruktsioonid

Parthenonis (Athenat
kujutatakse kiivri, oda, kilbi ja
aigisega, tema pühadeks olenditeks
peeti öökulli ja madu.

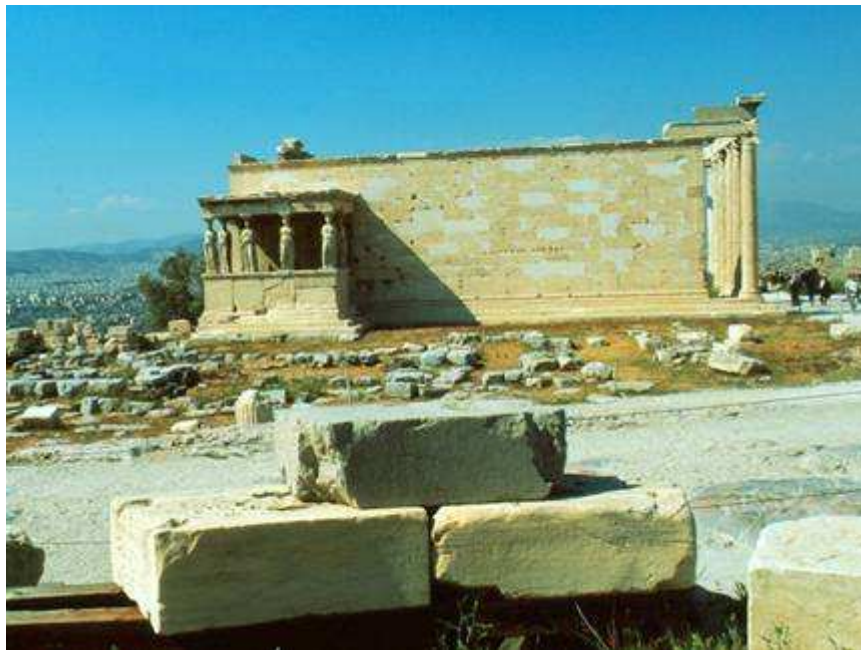

Viimase klassikalises joonia stiilis ehitisena (5. saj. lõpul eKr.) lisati akropolile keeruka põhiplaaniga Erechtheioni tempel.

Erechtheioni tempel on
joonia stiilis, aga ühe
eeskoja talastikku
kannavad sammaste
asemel noorte naiste
marmorkujud – karüatiidid.

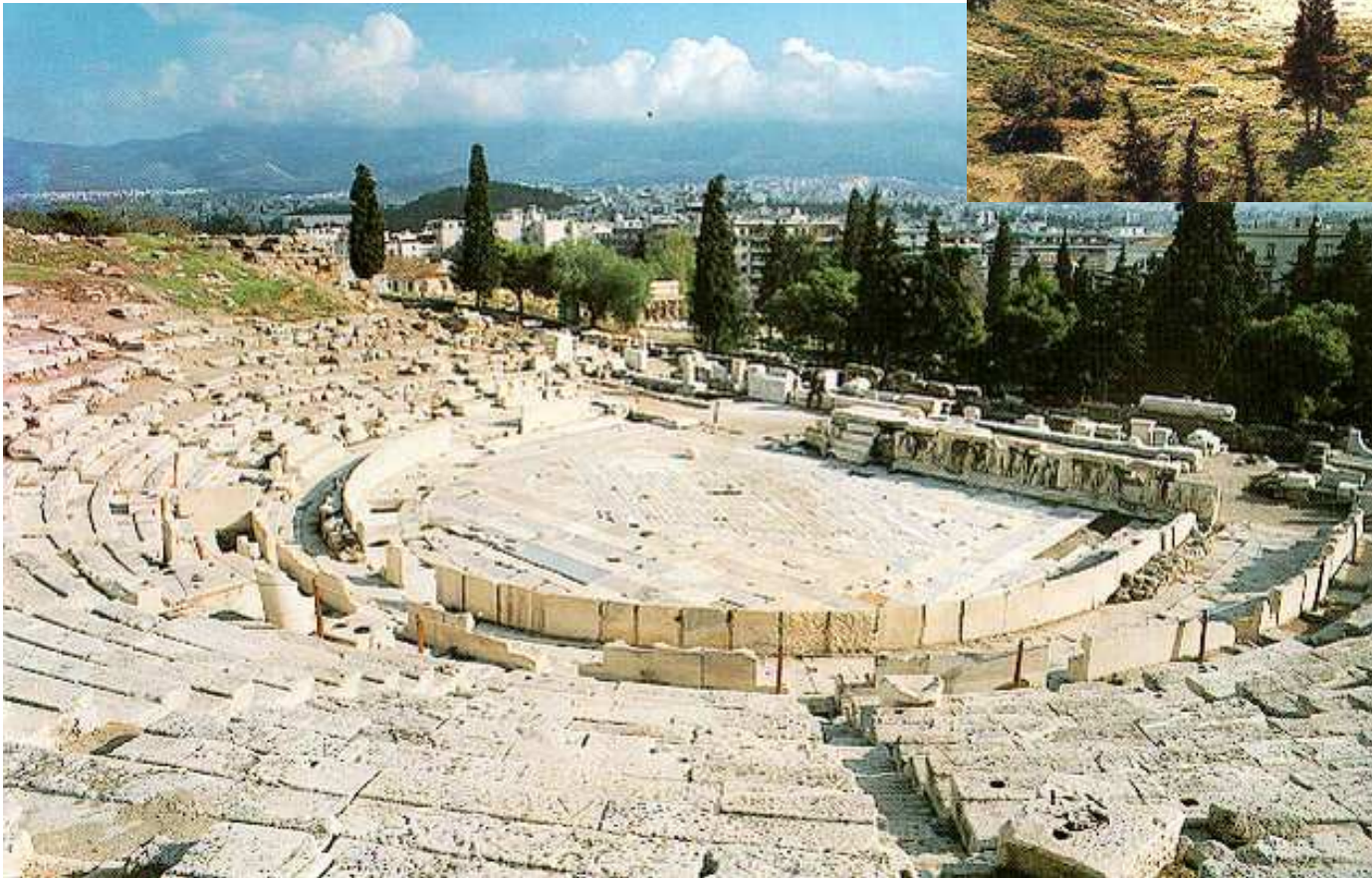

Erechtheioni templi
karüatiidid.

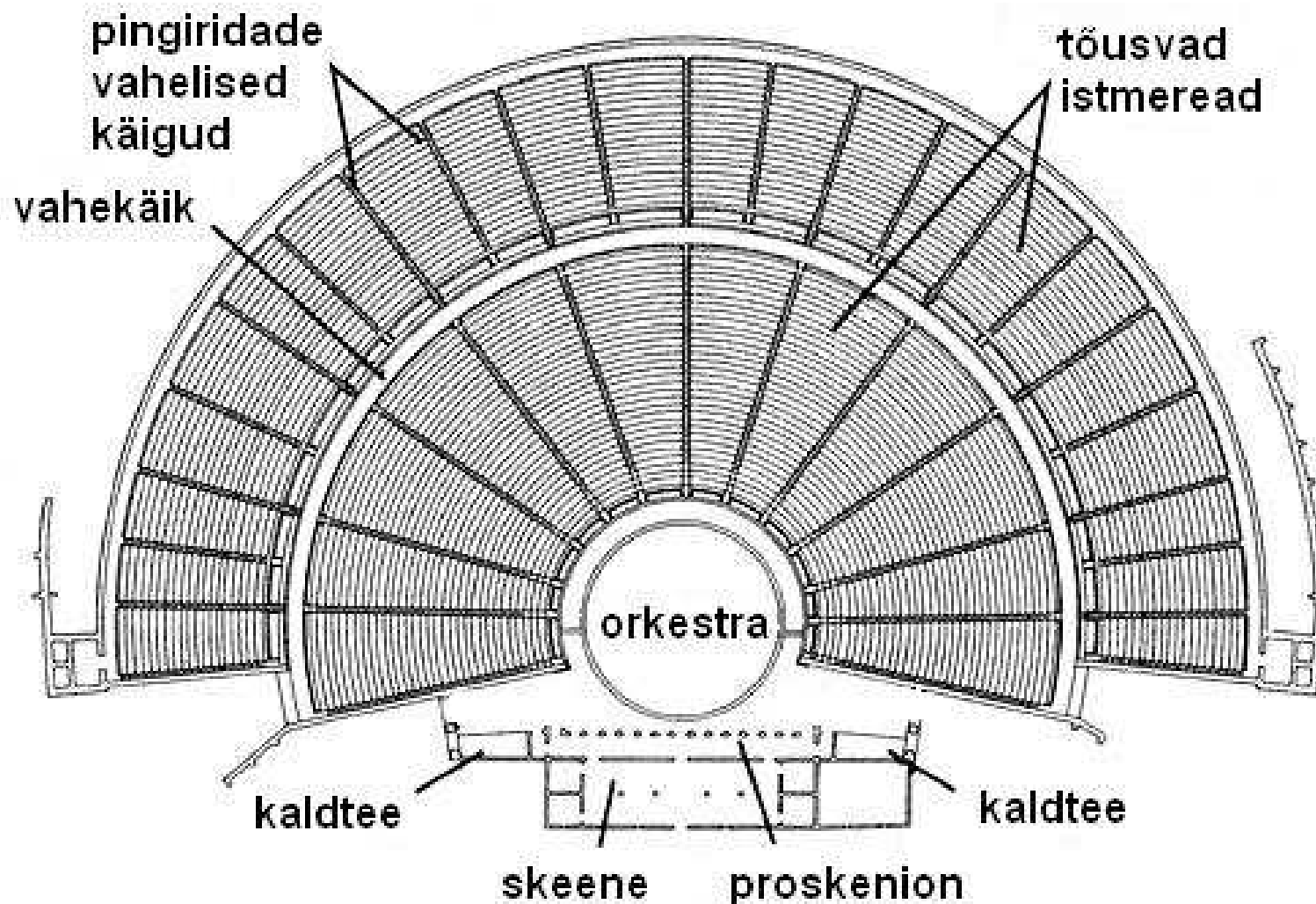
Dionysose teatri
varemed Ateenas (4.saj.
eKr., vanim näidendite esitamise
koht, mille esialgsed, 6. saj.
lavaehitised ja pealtvaatajate
pingid olid puidust).

Dionysose
teater mahutas
14000
istekohta.

Vana-Kreeka teatri põhiplaan (Epidauros, 3. saj. eKr.)

Skeene – lavaehitis, kus asusid rõvistu ja rekvisiitide ruum;
proskenion - esinemiskoht.

Epidaurose teater (3.saj.eKr.) on kõige paremini säilinud Vana-Kreeka teater (nüüdisajal taas kasutusel, mahutas 12000 pealtvaatajat).

Epidauröse teater.

Terrakotast teatrimaskid 2.-1. saj. eKr.

Kreekas esitati alates 6. saj. lõpust eKr. tragöödiaid, komöödiaid ja saatüridraamasid kõigist ühiskonnakihtidest vaatajaile. Vaesemate piletiraha tasus riik. Näitlejad kandsid maski, kostüümid vastasid näidendi laadile. Etenduse mõju suurendamiseks kasutas lavastaja mitmesuguseid teatrimasinaid.

Arhailise perioodi

skulptuurid mõjuvad veel ebaloomulike ja egiptusepärasena. Neid iseloomustab sirge, tardunud seisang, tihedalt vastu külgi surutud käed ja grimassitaoline naeratus.

Arhailisel ajal loodud kujud on alasti meesfiguurid – kouros-ed ja riietatud naisfiguurid – kore-d

Vana-Kreeka skulptuur

Paremal *kouros* Meloselt,
550 eKr. marmor, 2,14 m

Vasakul *kaksik-kourosed* Kleobis ja Biton (Akropoli muuseumist u 590 eKr. 2,70 m), paremal *kouros* (u 600 eKr.).

Vasakul *kore* Peploselt (polükroomne
marmor, u 530 eKr., 1,20 m),
paremal *kore* u 674-500 eKr.

Kored Akropoli muuseumist.

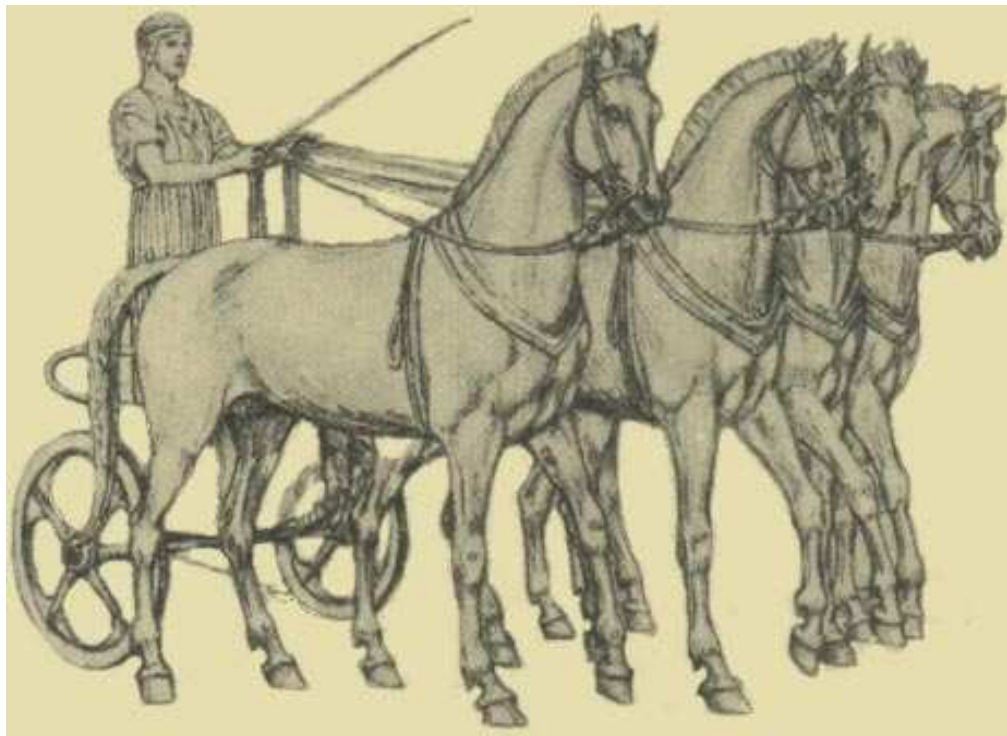

Athenale ohvrit toov
Vasikakandja Ateena
Akropoli muuseumist.

4-hobuselise kaariku
Vankrijuht Delfist. (478 eKr.,
pronks), vasakul
rekonstruktsioon.

Delfi vankrijuhti loetakse üleminekutööks arhailisest perioodist klassikalisse.

Klassikalisel perioodil (5. saj. eKr.) toimus skulptuuris murrang – inimkeha kujutamises saavutati täielik kindlus ja vabadus. Tulemuseks oli ennenägematu looduslähedus ja väljenduse veenvus.

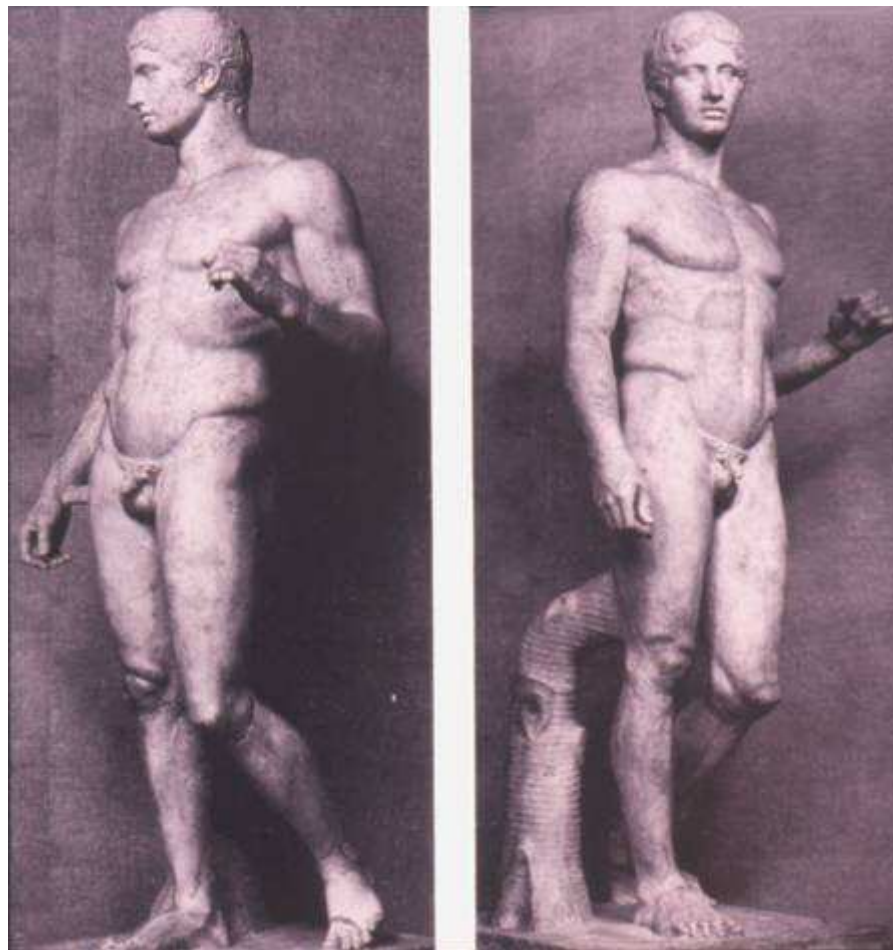
Pildil Polykleitose “Odakandja”.

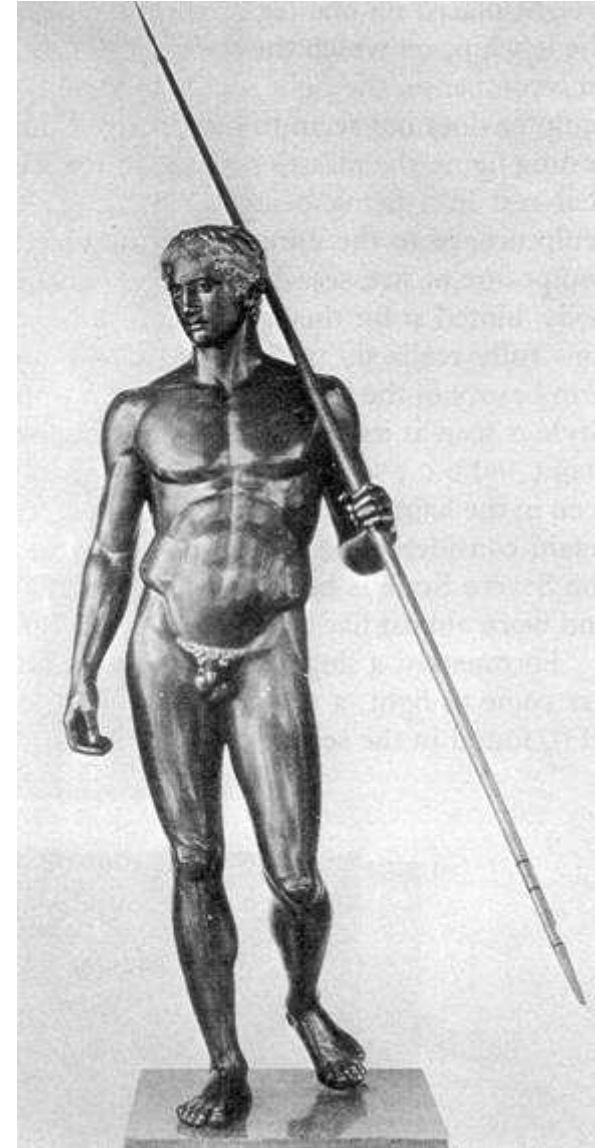

Polykleitos “Odakandja” Pompeijst 550-40 eKr., 2,12 m, marmor.

Kõigile Polykleitose töödele on iseloomulik, et ta laseb figuuri kogu raskusega toetuda ühele jalale, kuna teine jalg asetseb vabalt (kontrapost – tasakaal tugijala ja nõjajala vahel).

Polykleitos "Odakandja" ("Doryphoros"), parempoolne pronksist Rooma koopia.

Myroni
pronkskujud
on säilinud
üksnes rooma
marmorkoo-
piatena.

Myron "Kettaheitja"

("Diskobolos") 5. saj. eKr.

4. saj. eKr. skulptuur muutub liikuvamaks, enam pannakse rõhku tunnete ja emotsioonide väljendusele.

4.saj. esimene suurmeister oli Skopas, kes materjalina kasutas marmorit.

Skopas “Märatsev menaad” (menaadid – Dionysose austajannad).

Skopas. Reljeef Halikarnassose mausoleumi idafriisilt
(kreeklaste ja amatsoonide võitlus, amatsoonid – kreeka müt-
sõjakad, vallutushimulised naised).

Praxiteles
Hermes Dionysoslapsega.

Praxiteles. Hermes
Dionysoslapsega, 4. saj. eKr.

Polykleitose koolkonna jätkaja 4. saj. eKr. oli Lysippos. Pildil Lysippose “Kaapija”, roomaaegne koopia.

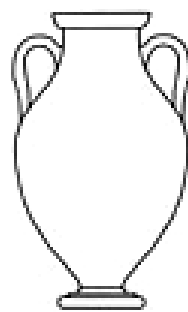
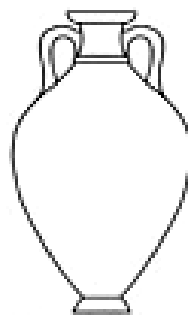
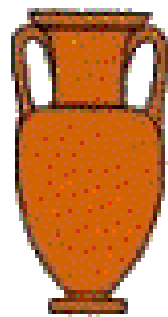

Vana-Kreeka vaasimaal 6-5. saj. eKr.

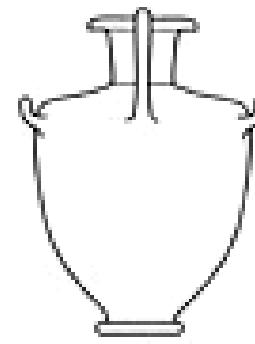
Kreekas oli kasutusel palju erinevaid vaasivorme.

Nendest tuntuimad olid:

1) veini hoidmiseks mõeldud, kahe sangaga amfora;

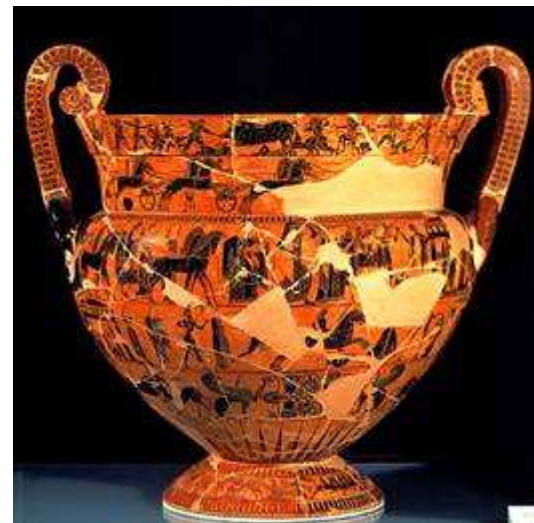
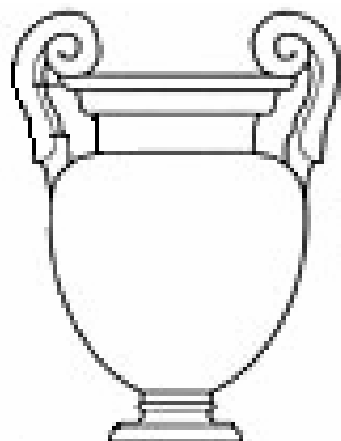
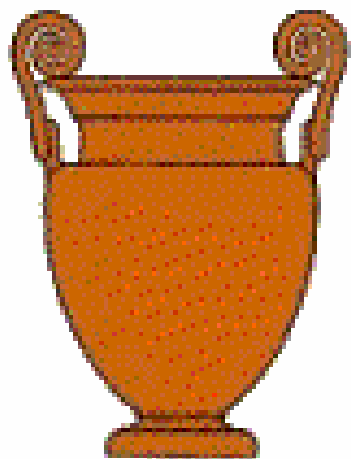

2) kolme käepidemega veenõu hüdria:

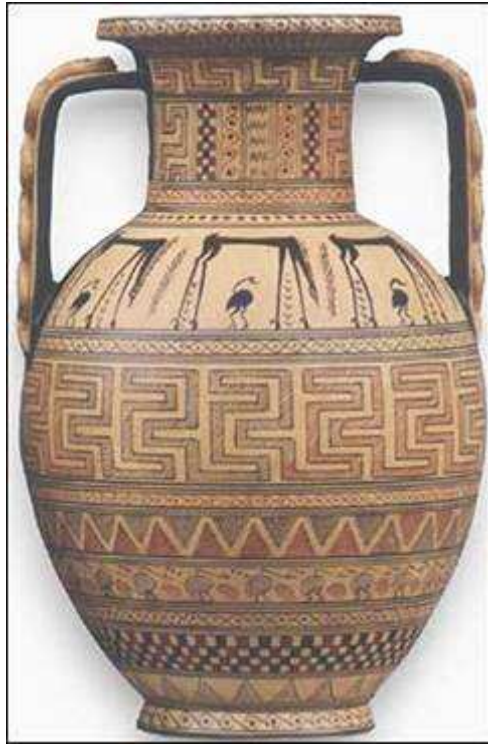

3) lai vee ja veini segamislõu krateer.

Kõige varasemad, 8. saj. eKr. pärinevad vaasid, on kaetud geomeetriliste ornamendiribadega.

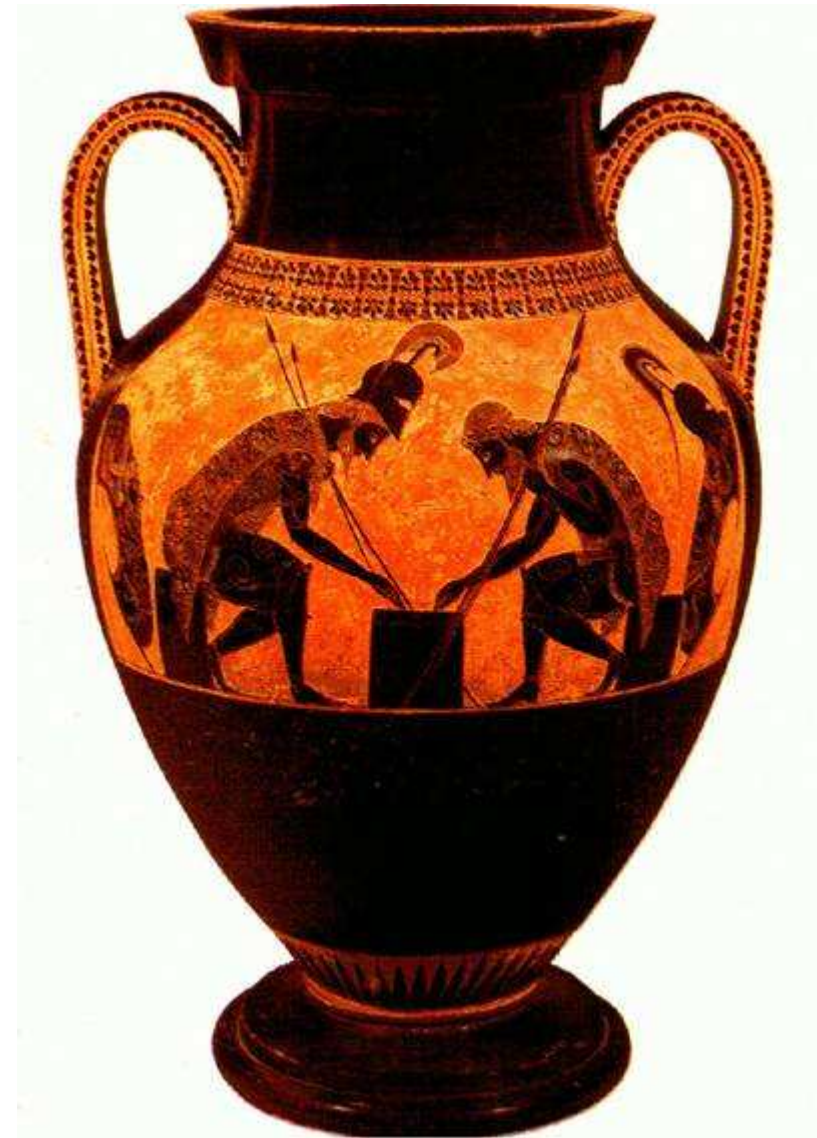
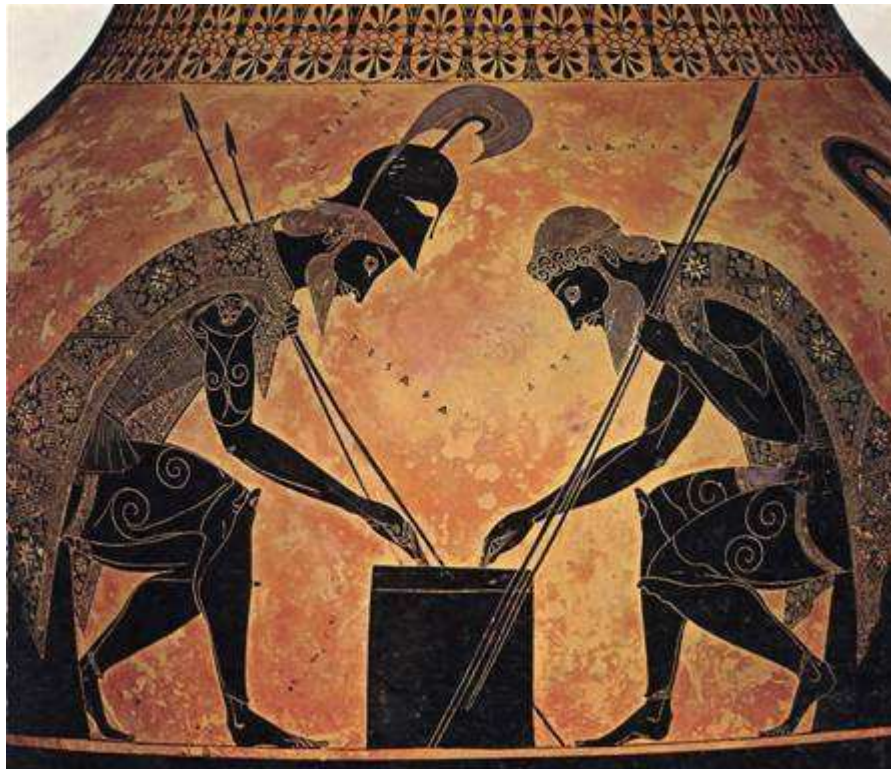

6. saj. eKr. kujunes
kõikides Kreeka
vaasivalmistamis-
keskustes lõplikult välja
nn. mustafiguuriline stiil.

Figuurid maalitakse
musta läikiva värviga
heledale savipinnale,
detailid kraabitakse sisse.
Pildil hüdria 6. saj. eKr.

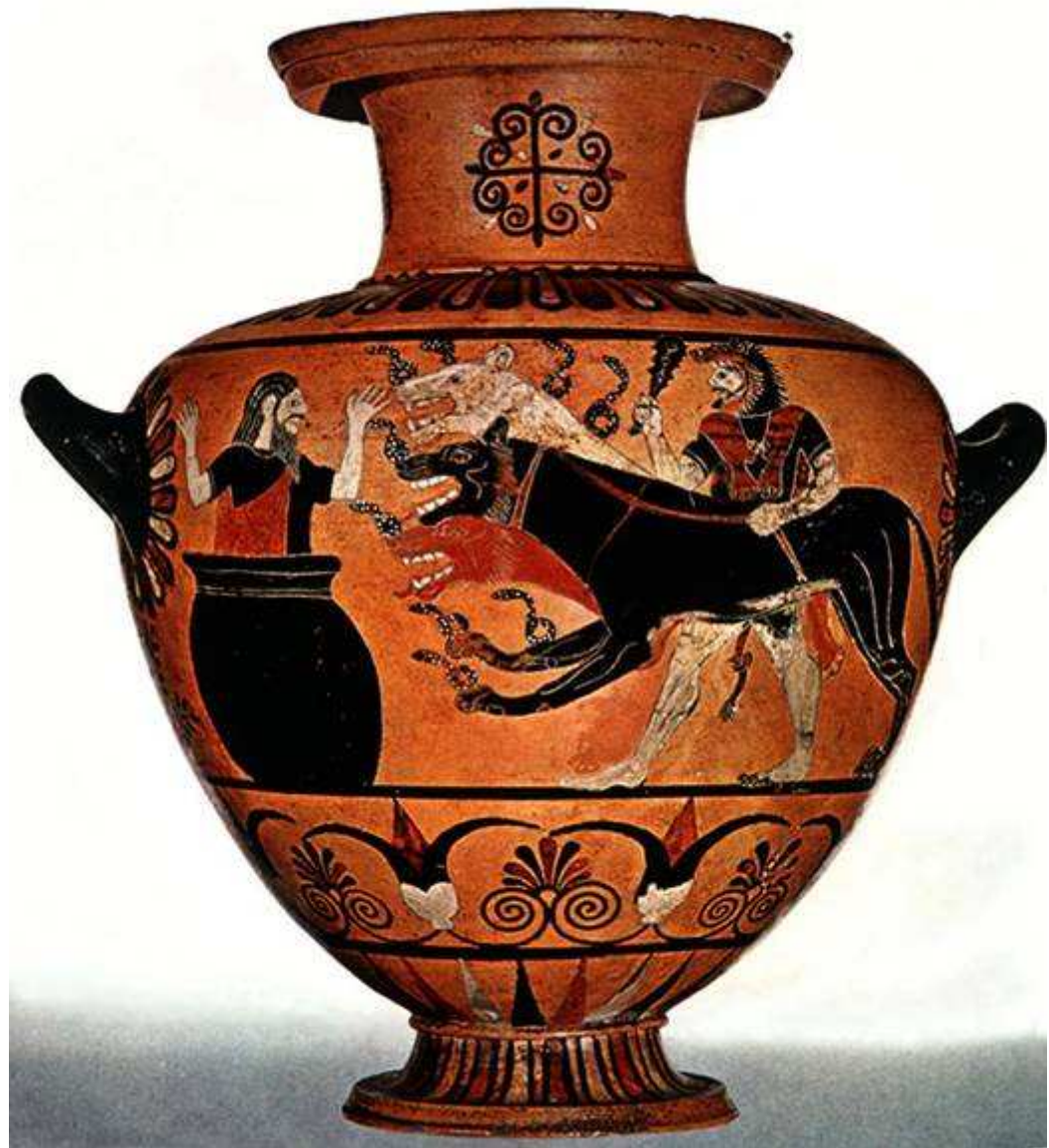

Mustafiguuriline amfora
täringumängijatega.
Exekias. Aias ja Achilleus
(kaks Trooja sõja
vapraimat kangelast).

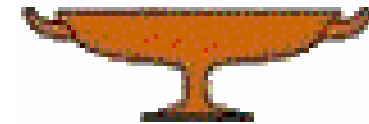
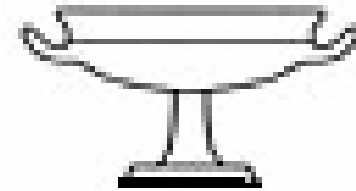

Hüdria 6.saj. eKr.
Kerberos (verejanuline,
metalse häälega koer,
allmaailma valvur, keda
kujutati 3,5 või 100 peaga ja
väänlevatest madudest
ümbrisetuna) ja
Herakles (tõi korraks
Kerberose maa peale)
Eurystheuse ees.

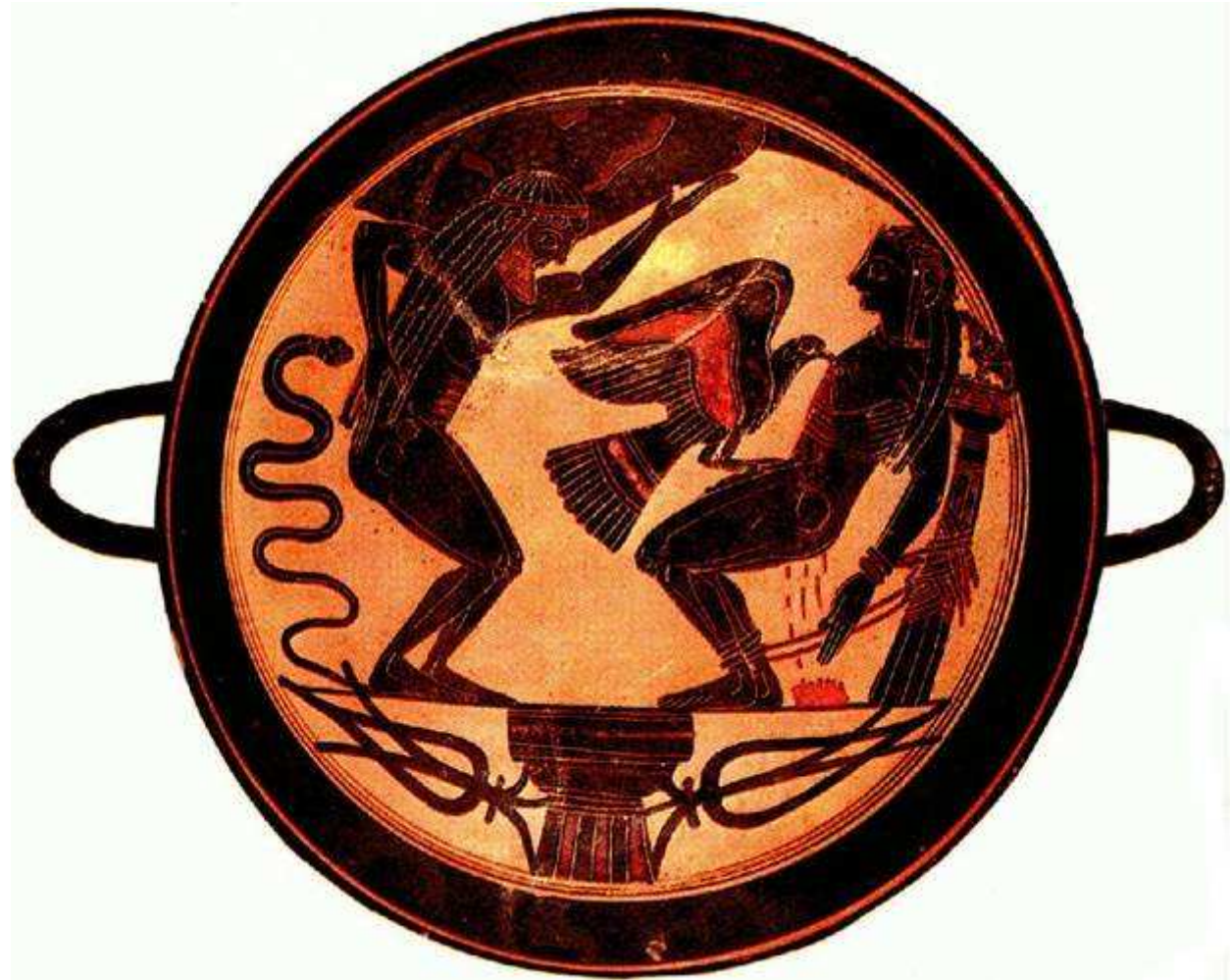

Jooginõu kylik, millel kujutatud Dionysost merd
ületamas 6. saj. eKr.

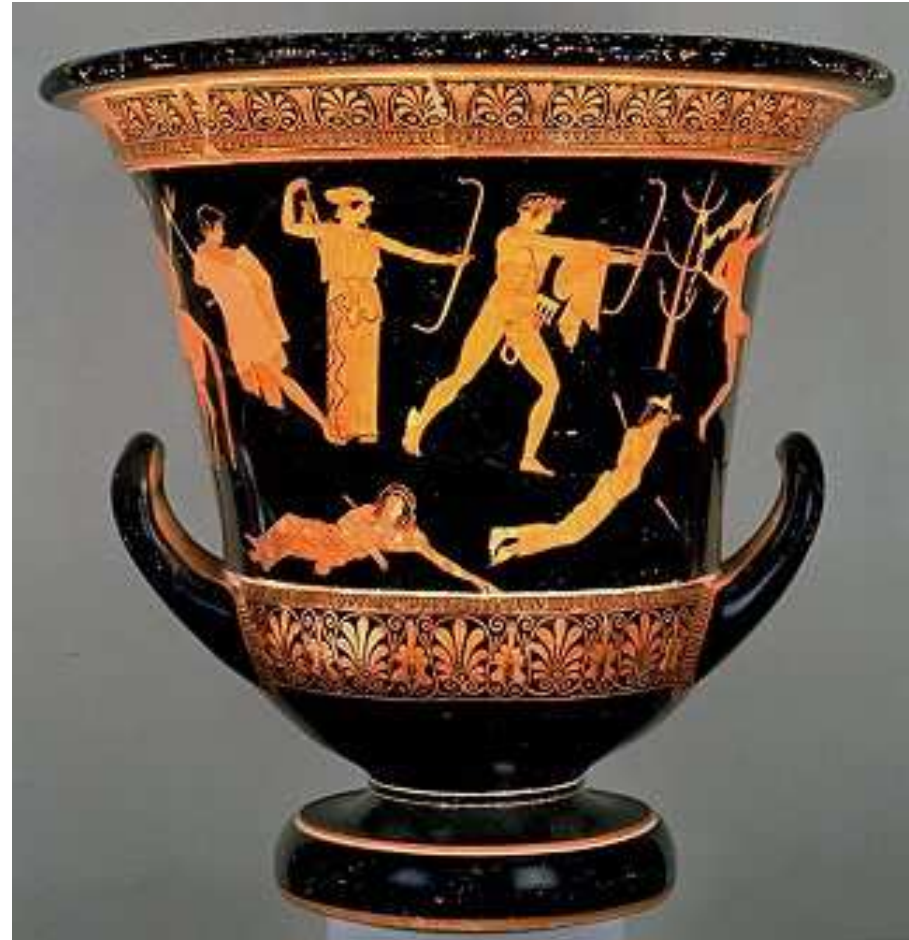

Jooginõu kyliks, millel on kujutatud Atlast (oma õlgadel taevavõlvi kandmas) ja Prometheust (Zeus laskis karistuseks Prometheuse kalju külge aheldada, seal nokkis kotkas iga päev tema maksa, mis öösel tagasi kasvas, kuni Herakles lõpuks kotka tappis).

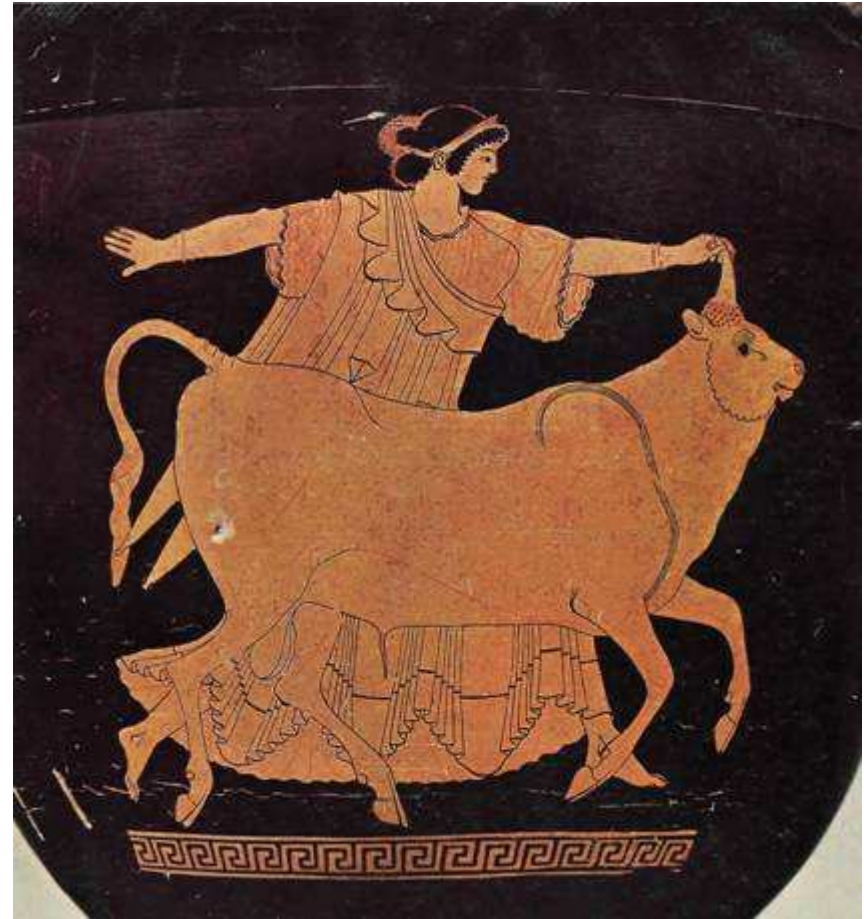
5. saj. eKr hakkas
vaasimaalis valitsema
uus, nn.
punasefiguuriline vaas.
Uuendus seisnes selles,
et kujutiste tagapind
kaeti musta värviga,
figuurid jäeti katmata
(esinevad punastena mustal
foonil). Uus tehnika
võimaldas detailsed jooned
peene pintsliga peale
maalida.

Pildil niobiidide (Niobe laste)
tapmist kujutav krater.

Zeus ja Ganymedes, Europe röövimine, maalid
5.saj. eKr. punasefiguurilistelt vaasidelt.

Hellenistlik kunst.

4. saj. II p. eKr. Makedoonia Aleksander alistas Kreeka linnriigid ning jõudis oma sõjakäikudega idas – Indiani, põhjas – Kesk-Aasiani ja lõunas Egiptuseni.

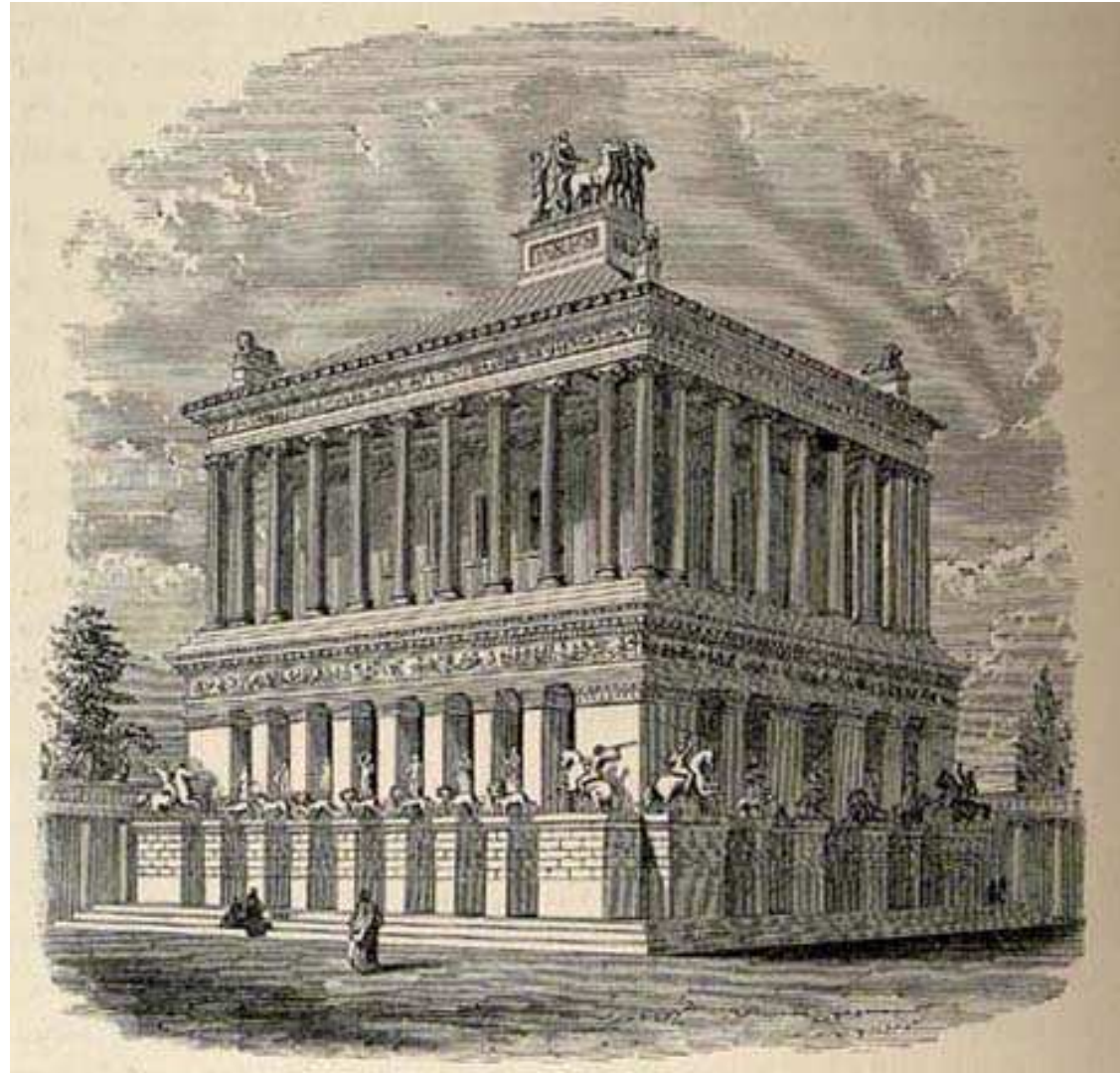

Makedoonia Aleksandri vallutuste tulemusena levis kreeka kunst enneolematult kaugele, rajati uusi linnu (Aleksandria, Pergamon). Kreeka kunst ja kultuur segunevad kohalike, idamaiste traditsioonidega - ehitised muutuvad toretsevaiks, kaob kreeka mõõdukus ja harmooniatunne, ühe ehitise juures kasutati mitut, vahel kõiki kunstistiile (joonia, korintose) läbisegi.

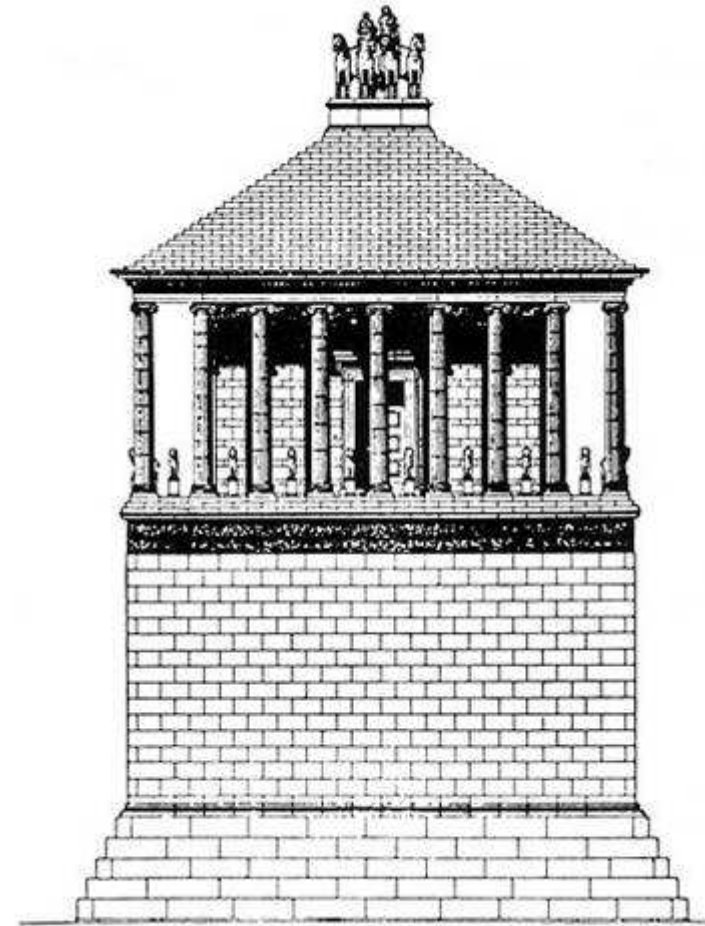
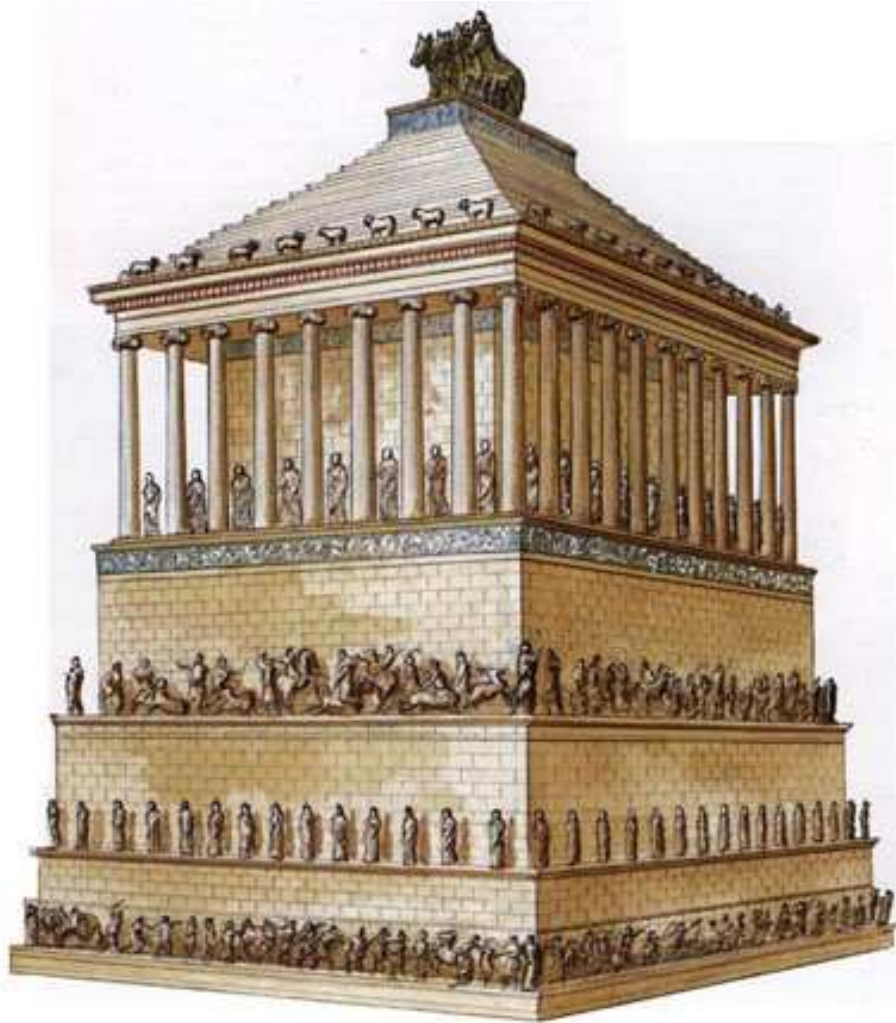

Kaaria kuningas
Mausolos laskis 4.saj.
rajada uude pealinna
Halikarnassosesse
endale
hauamonumendi –
kuulsa vana-aja 7
maailmaime hulka
kuulunud
Halikarnassose
mausoleumi
(tänapäeval Bodrum
Türgis).

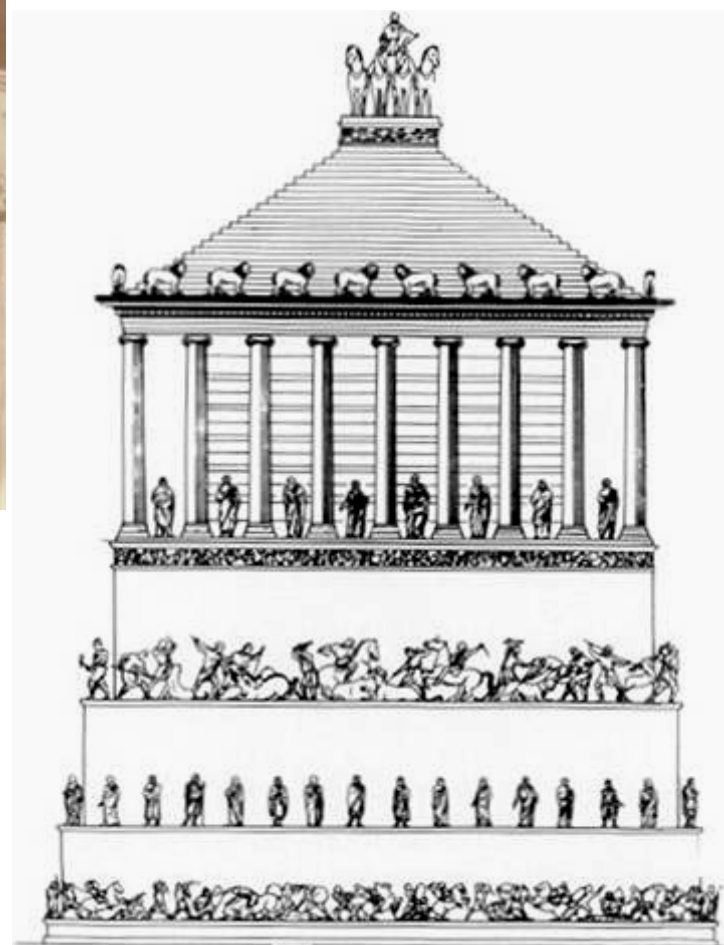

Halikarnassose mausoleumi rekonstruktsioon (kõrgus 42,6 m, alusehitis 38,4 x 32 m). Mausoleum oli kavandatud valgest marmorist nii, et ta oleks nii tempel kui hauakamber (I k).

Mausolose kuju triumfivankrilt ja hauakambrit valvav lõvi (Briti Muuseum).

Halikarnassose mausoleum püsis sajandeid ja viimaks lagunes varemeiks. 1581. a. hakati varemeist võtma kive kindluse ehitamiseks.

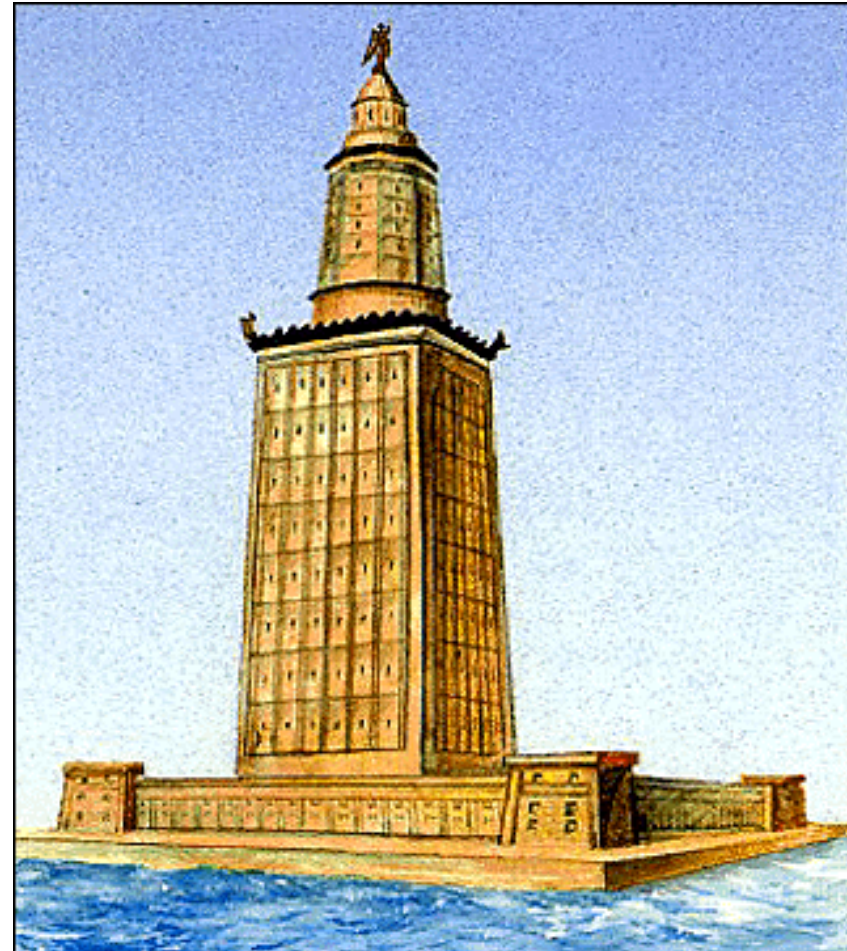
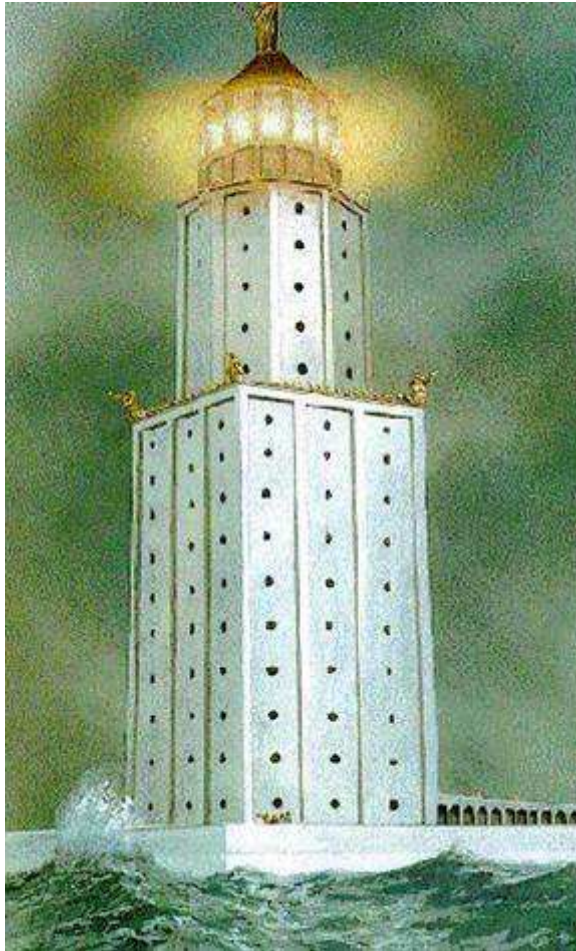
Aleksandria tule torn sai oma nime Pharose saarelt, kuhu ta 3. saj. eKr. 20 a-ga ehitati (kuulub 7 maailmaime hulka).

Valgest marmorist tule tornil oli 3 järku: alumine korrus oli ristkülikukujuline, keskosa oli kaheksanurkne ja ülaosa silindriline, tule torni tipus seisis kreeka merejumala Poseidoni kuju.

Aleksandria tuletorn oli 122 m kõrgune, tuletorni tipus põles tuli nii päeval kui öösel. Valgus oli nii ere, et ta paistis merele 56 km kaugusele (tulesammas öösel, suitsusammas päeval). Tulevalgust peegeldati merele tohutu suure nõguspeegliga.

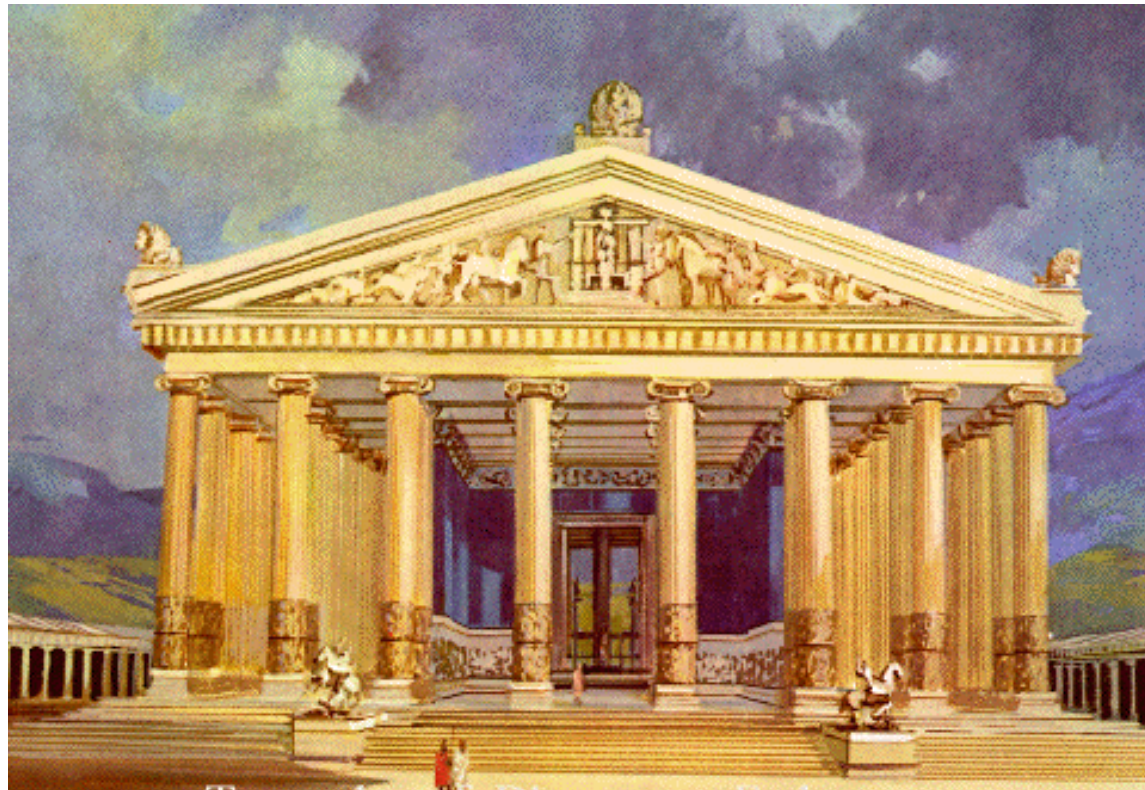

Aastal 1326 sai tule torn maavärina tagajärjel tugevasti kannatada ning 1480. a. ehitati selle varemeile kindlus. Praegu seisab seal Quait Bay kindlus (pildil).

Artemise templi rekonstruktsioon Efesoses. (U 550 eKr.

laskis Lüüdia kuningas ehitada Kreeka linna Efesosesse jumalanna Artemise auks uhke templi, mida tunti Artemisionina, kuid 356 eKr. süütas Herostratose nimeline hullumeelne templi põlema. Kui Aleksander Suur Efesose vallutas, otsustas ta Artemise templi üles ehitada. 250 eKr. oli tempel taastatud endises hiilguses ja kuulutati üheks 7-st maailmaimest.

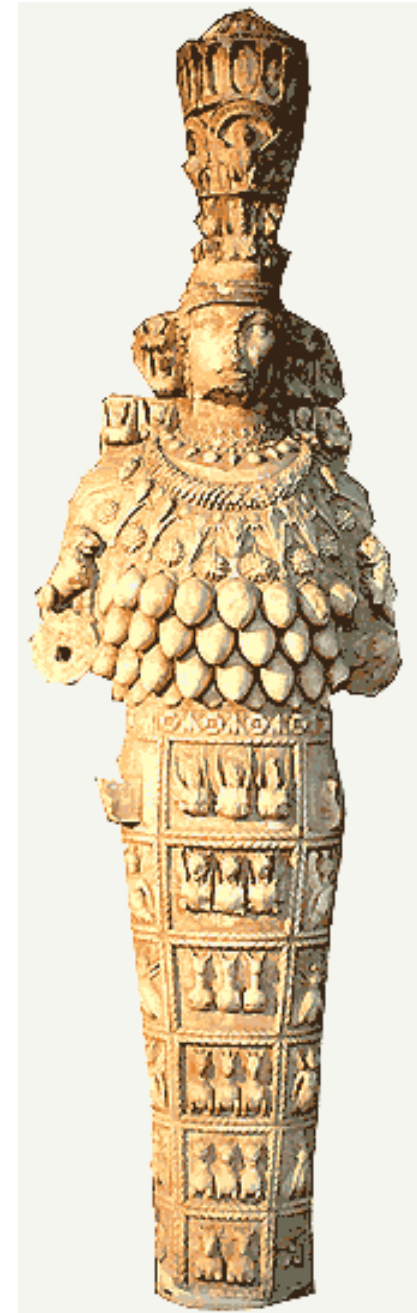
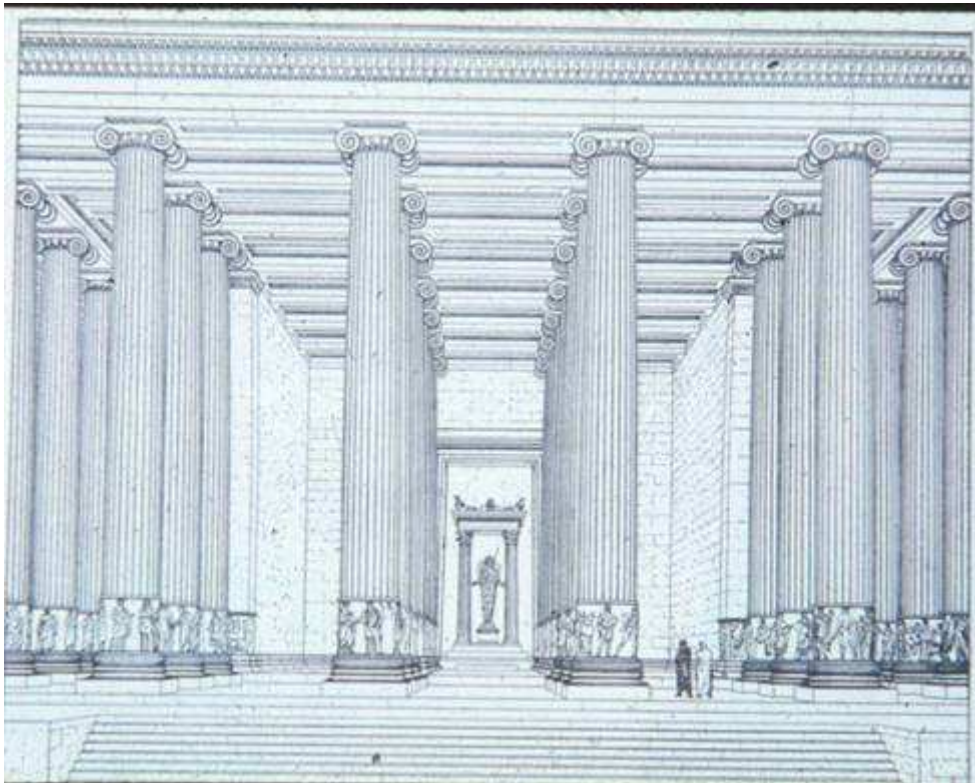

Artemise templi rekonstruktsioon Efesoses. (Tempel oli 52 m lai ja 112 m pikk, tal oli 127 keeruliste skulptuuridega sammast).

Artemise templi interjööri rekonstruktsioon.

Artemis oli kreeka mütoloogias jahi- ja viljakusjumalanna. Artemise kuju Efesoses oli kullast, hõbedast, eebenipuust ja mustast kivist. Artemise kuju arvukad rinnad sümboliseerisid tema viljakust.

Templi varemed vajusid aegapidi pinnasesse, sajandeid ei teadnud keegi, kus tempel asus. 1863.a. avastas inglise insener Wood templi asukoha Türgis.

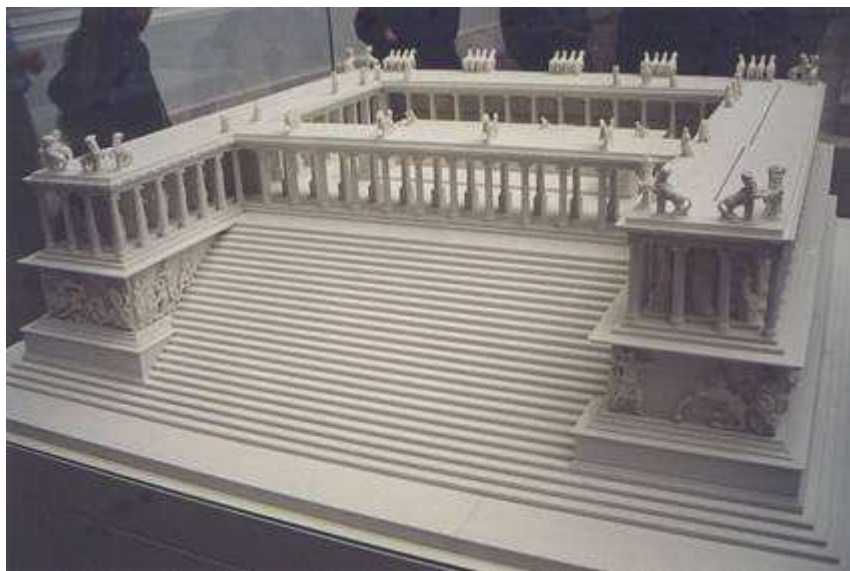

Hellenistlikul perioodil skulptuur muutub realistlikumaks, rahutumaks, tundeküllasemaks. Peatähelepanu inimlikel kirgedel, kannatuste ja piinade kujutamisel.

Pildil Surev gallialane, rooma marmorkoopia, 3 saj.eKr.

U. 160 eKr. rajati suur
Zeusile ja Athenale
pühendatud altar -
Pergamoni altar. Vaated
altarile ja selle maketile
(üleval) Berliini Pergamoni
muuseumis.

Pergamoni altari
reljееffriisil on kujutatud
jumalate ja gigantide
võitlust. (Omaaegne
Pergamoni linn kannab nüüd
nime Bergama ja asub Türgis).

Laokooni grupp. Arvatavateks autoriteks Agesandros,
Athenodoros ja Polydoros Rhodosest, 1.saj. eKr..

Samothrake saarelt leitud, “Samothrake Nike”,
190 eKr.

Samothrake Nike asetses pühamu laevaninakujulisel alusel, tänapäeval asub Louvre´is.

1820.a. leiti Küklaadide saarestiku
Melose saarelt Aphrodite marmorkuju,
mis sai nimeks
“Milose Venus”, 150 eKr.

Tänapäeval on Milose Venus üks Louvre'i olulisemaid vaatamisväärsusi.

304. eKr. püstitasid rhodoslased Lindosesse, Rhodose peamisesse sadamalinna 37 m kõrguse pronksist päikesejumal Heliose kuju – Rhodose kolossi.

Kõigest 66 a pärast kuju valmimist paiskas tugev maavärin ta merepõhja. Pildil Rhodose kolossi kõige tõenäolisem rekonstruktsioon.

Paremal rekonstruktsioonid Rhodose kolossist, vasakul New Yorgi Vabadussammas, mille Prantsusmaa rahvas kinkis 1886.a. Ühendriikidele Ameerika Iseisvumise 100-ndaks aastapäevaks (kõrgus samba alusest tõrvikuni 93 m).

